

ANALIZA

TREKUTNOG STANJA I ZAJEDNIČKOG UČEŠĆA VLADINOG I CIVILNOG SEKTORA

u BiH i regionu u procesu EU integracija

AUTOR: Dr ANITA ŠIMUNDŽA

Sarajevo, 2025

Sadržaj

I.	SKRAĆENICE	5
II.	IZVRŠNI SAŽETAK	6
III.	UVOD	9
A.	OPŠTE INFORMACIJE O PROCESU INTEGRACIJA BIH U EU	10
B.	DEFINICIJA I POIMANJE SEKTORA/OBLASTI CIVILNO DRUŠTVO U BIH I EU	15
IV.	METODOLOGIJA IZRADE IZVJEŠTAJA	19
V.	PREGLED SITUACIJE U BIH	24
A.	CIVILNO DRUŠTVO – ANALIZA STANJA I OKRUŽENJA U BIH	24
B.	INSTITUCIONALIZACIJA SARADNJE VLADINOG I CIVILNOG SEKTORA U BIH IZ PERSPEKTIVE EVROPSKIH INTEGRACIJA	28
C.	KAPACITETI OCD ZA UČEŠĆE U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA	35
VI.	PRIMJERI DOBRE PRAKSE U RADU NA TEMAMA VAŽNIM ZA PROCES EU INTEGRACIJA	39
VII.	MEHANIZMI I PODRŠKA EU CIVILNOM DRUŠTVU	48
VIII.	MODELI SARADNJE I ISKUSTVA OCD U ZEMLJAMA REGIONA ZB I EU U (PRED)PRISTUPNOM EU PROCESU	54
A.	REPUBLIKA SRBIJA	54
B.	REPUBLIKA CRNA GORA	61
C.	REPUBLIKA SJEVERNA MAKEDONIJA	65
D.	REPUBLIKA HRVATSKA	69

IX.	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE	76
A.	JAČANJE SARADNJE VLADINOG I CIVILNOG SEKTORA U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA	76
B.	JAČANJE KAPACITETA OCD ZA UČEŠĆE U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA	78
X.	ANEKSI	83
A.	LISTA KONTAKT OSOBA I PARTNERA S KOJIMA SE SARAĐIVALO	83
B.	LISTA MAPIRANIH ORGANIZACIJA (PRELIMINARNA)	84
C.	KORIŠTENA LITERATURA	87
D.	LINKOVI NA STRANICE	91

I. SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
BDBiH	Brčko distrikt Bosne i Hercegovine
DEI	Direkcija za evropske integracije
DG NEAR	Generalni direktorat za politiku susjedstva i pregovore o proširenju
EK	Evropska komisija
EU	Evropska unija
EU acquis	Acquis communautaire
ECF	Evropski civilni forum
EESO	Evropski ekonomski i socijalni odbor
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GONGO	“Vladina” NVO
IPA	Instrument za predpristupnu pomoć
IREI	Institut za razvoj i evropske integracije
NPAA	Nacionalni program za preuzimanje acquisa
NVO	Nevladine organizacije
OCD	Organizacije civilnog društva
RS	Republika Srpska
SLAPP	Strateške tužbe protiv učešća javnosti
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
VM	Vijeće ministara Bosne i Hercegovine
ZB	Zapadni Balkan

II. IZVRŠNI SAŽETAK

Bosna i Hercegovina već više od 25 godina nastoji da ispuni uslove i pridruži se Evropskoj uniji, ali je još daleko od članstva zbog neefikasnosti vlasti i nedostatka dijaloga s civilnim društvom.

Zaostajanje u procesu integracija posljedica je brojnih faktora, a među najvažnijima su: dugogodišnja neefikasnost vlasti na svim nivoima u ispunjavanju ključnih ekonomskih, političkih i pravnih kriterija. Nedostatak strukturiranog dijaloga između institucija i Organizacija civilnog društva je sigurno nepovoljno uticao na cjelokupan proces. Iskustva zemalja regiona, koje su daleko ispred BiH u predpristupnom procesu EU, pokazuju da je angažovano, dobro povezano i konstruktivno civilno društvo jedan od ključnih faktora uspješnog napretka ka članstvu u EU.

Kao odgovor na ova pitanja, Institut za razvoj i evropske integracije (IREI) provodi inicijativu „Jače civilno društvo u regionu – brži razvoj i pristupanje EU“, uz podršku regionalnog projekta „SMART Balkans – Civilno društvo za povezano društvo na Zapadnom Balkanu“, koji implementiraju Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Centar za istraživanje i kreiranje politika (CRPM) i Institut za demokratiju i medijaciju (IDM), a koji finansijski podržava Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške (NMFA).

Kao polazna osnova, provedena je analiza stanja organizacija civilnog društva u BiH, s ciljem boljeg razumijevanja njihove uloge i prepreka u procesu EU integracija. Metodološki pristup je obuhvatio desk analizu sadržaja dostupnih sekundarnih izvora (javne politike, izvještaji i dr.) i prikupljanje kvalitativnih informacija putem sastanaka i intervjua sa DEI i OCD u BiH. Takođe, uzeta su u obzir iskustva zemalja ZB, s kojima su održani online intervjui, kako bi se prikupile korisne informacije o iskustvima i modelima saradnje između vlasti i civilnog sektora.

Predstavnici OCD predstavili su nam trenutno stanje civilnog društva u BiH, ključne potrebe, izazove, kao i mogućnosti za poboljšanje stanja, s fokusom na veće uključivanje civilnog društva u predpristupni proces i jačanje saradnje vlasti i nevladinog sektora na tom putu.

OCD u BiH se susreću s puno izazova u svom radu. Generalno, okruženje za civilno društvo je ocijenjeno kao nestimulativno i demotivirajuće za rad u civilnom sektoru. Glavni razlozi su nepovoljni zakoni, nedostatak kapaciteta i odsustvo građanske kulture koja bi podstakla na aktivnije uključivanje građana u procese kreiranja i implementacije javnih politika.

Jedan od ključnih problema je manjak sredstava za finansiranje programskih aktivnosti.

Među velikim brojem OCD u BiH (prema posljednjim podacima riječ je o više od 25.000 organizacija), postoji određeni broj visoko profesionaliziranih organizacija koje su se profilisale u različitim oblastima od važnosti za proces EU integracija. Ipak, većina OCD djeluje nedovoljno koordinirano spram procesa evropskih integracija, dok su njihovi kapaciteti značajno limitirani.

Iako postoje formalne pretpostavke za uključivanje civilnog društva u procese donošenja odluka, u praksi ovaj oblik učešća građana gotovo da ne postoji. Osim što je u vrhu prioriteta evropskih politika, uključivanje OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika jedan je od uslova za pristupanje EU. Na sastanku s predstavnicima DEI, dobijeni su važni inputi o poboljšanju učešća OCD u predpristupnom procesu putem boljih mehanizama saradnje i povezivanjem organizacija. Uz iskazanu spremnost ove institucije za saradnju, može se očekivati veći stepen učešća OCD u procesu evropskih integracija u narednom periodu.

Izostanak adekvatnih mehanizama saradnje i uvezivanja OCD kako međusobno tako i s nadležnim institucijama, koje bi omogućile i podržavale smisleno učešće civilnog društva u različitim fazama (pred)pristupnog procesa ključni je nedostatak identificiran u istraživanju Instituta za razvoj i evropske integracije.

U kontekstu pristupanja BiH EU, potrebni su dodatni napori vlasti i proaktivno, dobro koordinirano, djelovanje civilnog društva koje će voditi i usmjeravati različite aktere unutar civilnog društva u ovom procesu, oslanjajući se i istovremeno unapređujući kapacitete postojećih resursnih centara.

Ključne preporuke proistekle iz istraživanja:

- ▶ Jačati kulturu partnerstva i transparentnost procesa odlučivanja prilikom ispunjavanja uslova za pristupanje EU;
- ▶ Definisati model za strukturni dijalog kroz Platformu (u narednoj fazi projekta IREI) i uključiti civilno društvo u sve procese i faze u vezi s pristupanjem BiH EU;
- ▶ Osigurati veću uključenost lokalnih vlasti i lokalnih OCD u okviru procesa pridruživanja BiH EU, istovremeno osnažujući njihovu međusobnu saradnju;
- ▶ Unaprijediti zajedničko djelovanje i umrežavanje OCD putem šire platforme za podršku unapređenju predpristupnog procesa zemlje EU;
- ▶ Izgraditi institucionalnu infrastrukturu za razvoj civilnog društva u vidu fondacije za razvoj civilnog društva u BiH, kao plod zajedničke inicijative OCD, sa ciljem stvaranja uslova za održivi razvoj civilnog društva kroz međusektorsku saradnju i osiguravanje adekvatnog finansiranja;

- ▀ Jačati kapacitete OCD, s posebnim fokusom na izgradnju ekspertize po pregovaračkim poglavljima, odnosno temama, oslanjajući se prvenstveno na postojeće resursne centre;

Podsticati regionalnu saradnju i preuzimanje znanja i iskustava između OCD koje su već stekle značajna iskustva u radu na samoorganizovanju i jačanju učešća civilnog društva u procesu evropskih integracija;

Provoditi tematske kampanje usmjerene na promociju značaja evropskih integracija na inovativan način koji je sadržajno prilagođen građanima BiH.

III. UVOD

Cilj Analize je da identifikuje ključne prepreke u odnosima između vlasti i OCD u procesu evropskih integracija i generiše preporuke za unapređenje mehanizama saradnje kako bi se osiguralo veće i efikasnije uključivanje civilnog sektora u ovaj proces. Istraživanje je primarno fokusirano na postojeće institucionalne mehanizme i modele saradnje, strateške i pravne okvire, prakse, kao i alate za informisanje i uključivanje civilnog društva u proces EU integracija.

S obzirom na to da je proces pristupanja EU složen i zahtjevan, da se ne zna koliko dugo će taj proces u BiH trajati, važno je ažurirati analizu stanja u ovoj oblasti, uzeti u obzir pouke i iskustva drugih zemalja u regionu i na osnovu urađene analize kreirati *policy* platformu za efikasniji rad kao i preispitati mišljenja OCD o potrebi kreiranja bh. mreže OCD za podršku unapređenju predpristupnog procesa. Analiza trenutnog stanja i zajedničkog učešća institucija i civilnog sektora u BiH i regionu u procesu EU integracija se oslanja na relevantne sadržaje iz sekundarnih izvora, diskusije s ključnim akterima u procesu evropskih integracija.

U prvom dijelu analize predstavljene su uvodne i opšte informacije o procesu pristupanja EU, fazama u procesu pregovaranja, uključujući hronološki osvrt na dosadašnje korake u približavanju BiH EU. Radi boljeg razumijevanja procesa integracije, predstavljena je nova EU metodologija proširenja kojom su pregovaračka poglavlja podijeljena u šest tematskih klastera za pregovore.

Drugi dio se odnosi na opis metodologije koja je korištena tokom izrade analize.

Treći dio je posvećen pregledu, odnosno analizi stanja i okruženja civilnog društva u BiH, postojećim institucionalnim mehanizmima i oblicima saradnje, kao i (pro)ocjeni kapaciteta OCD za učešće u procesu evropskih integracija.

U četvrtom dijelu su predstavljeni primjeri iz prakse OCD u radu o temama važnim za EU integracije BiH koji su identifikovani kroz istraživanje.

Peti dio je posvećen EU mehanizmima i oblicima podrške civilnom društvu.

U šestom dijelu su obrađeni modeli saradnje i iskustva OCD u zemljama regiona Zapadnog Balkana i EU u (pred)pristupnom EU procesu.

Sedmi dio se odnosi na zaključna razmatranja i preporuke, koji su nastali sintezom ključnih nalaza i dostupnih informacija prikupljenim tokom istraživanja.

Na kraju analize naveden je popis literature korištene tokom istraživanja, kao i popis kontakata s kojima se sarađivalo, uz listu mapiranih organizacija (kreiranu u početnoj fazi istraživanja). Lista organizacija s kojima je ostvarena saradnja dostupna je u osmom dijelu.

Tim Udruženja Institut za razvoj i evropske integracije (IREI) želi izraziti veliku zahvalnost svim učesnicima koji su doprinijeli izradi analize i formulisanju preporuka.

A. Opšte informacije o procesu integracija BiH u EU

BiH je zemlja kandidatkinja za članstvo u EU od decembra 2022. godine. Evropski put BiH zvanično je otvoren 2008. godine potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) sa EU.¹ Ovaj Sporazum je stupio na snagu 1. juna 2015. godine.

Za potrebe nadzora nad primjenom i provođenjem SSP osnovana su zajednička tijela EU i BiH:

- *Vijeće za stabilizaciju i pridruživanje* – čine ga članovi Vijeća EU i članovi Evropske komisije (EK), s jedne, i članovi Vijeća ministara BiH, s druge strane;
- *Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje* – forum zastupnika Parlamentarne skupštine BiH i Evropskog parlamenta;
- *Odbor za stabilizaciju i pridruživanje* - tehničko tijelo koje pomaže Vijeću za stabilizaciju i pridruživanje u izvršenju njegovih dužnosti;
- *Sedam pododborna*²;
- *Posebna grupa za reformu javne uprave* koja djeluje pod nadležnošću Odbora za stabilizaciju i pridruživanje.

¹ Sporazum promoviše saradnju u sljedećim područjima: Promovisanje slobode kretanja roba; Stvaranje efikasnih institucija; Razvoj tržišne ekonomije; Smanjenje kriminala i korupcije; Promovisanje reforme visokog obrazovanja; Razvoj demokratije, ljudskih prava i nezavisnih medija; Unapređenje transportne infrastrukture u regiji.

² Pododbor za trgovinu, industriju, carinu i oporezivanje; Pododbor za poljoprivredu i ribarstvo; Pododbor za unutrašnje tržište i tržišnu konkurenciju; Pododbor za ekonomska i finansijska pitanja i statistiku; Pododbor za pravdu, slobodu i sigurnost; Pododbor za inovacije, informaciono društvo i socijalnu politiku; Pododbor za saobraćaj, energiju, okoliš i regionalni razvoj; Posebna grupa za reformu javne uprave.

Od zemlje potpisnice se zahtijeva da postepeno prilagođava svoje zakonodavstvo pravnoj tekovini EU (Acquis communautaire)³ i uspostavlja zonu slobodne trgovine s EU.⁴ S obzirom na to da se radi o izuzetno složenom i zahtjevnom procesu, civilno društvo može pružiti podršku koja je od ključnog značaja za proces pridruživanja. Osim što mogu biti izvor korisnih informacija i ekspertize, važna funkcija koju OCD mogu imati odnosi se na nadgledanje tj. monitoring procesa EU integracija. Kako se prilagođavanje pravnih okvira u procesu EU integracija odnosi na pravnu tekovinu EU u sferi ekonomije, ljudskih prava, kulture, obrazovanja, demokratije i vladavine prava i drugo, time se i otvara veliki prostor za saradnju institucija sa civilnim društvom.

Hronološki posmatrano, nakon potpisivanja SSP, proces koji je nastavljen obuhvatio je nekoliko važnih koraka od kojih izdvajamo⁵:

U maju 2019, EK je objavila pozitivno mišljenje o zahtjevu BiH za dobijanje statusa kandidata za članstvo, u kojem je utvrdila 14 ključnih prioriteta za otvaranje pregovora o pristupanju EU s naglaskom na područje demokratije i funkcionalnost države, vladavinu prava, temeljna prava i reformu javne uprave. Vijeće EU je 10. decembra 2019. godine usvojilo zaključke o tom mišljenju Komisije.

U decembru 2022, BiH je dodijeljen status zemlje kandidatkinje za članstvo u EU, uz pretpostavku da će provesti korake navedene u komunikaciji Komisije od 12. oktobra 2022. godine o politici proširenja da bi se ojačali vladavina prava, borba protiv korupcije i organizovanog kriminala, upravljanje migracijama i temeljna prava.

8. novembra 2023, EK izdala je preporuku za otvaranje pregovora o pristupanju sa BiH nakon što se postigne potrebna usklađenost s kriterijima za članstvo.

U decembru 2023, lideri i liderke zemalja EU izrazili su spremnost za otvaranje pregovora o pristupanju nakon što BiH dosegne tu ključnu etapu.

U martu 2024, lideri i liderke zemalja EU dali su zeleno svjetlo za otvaranje pregovora o pristupanju na osnovu preporuke Komisije od 12. marta 2024. godine. U tu su svrhu, pozvali su Komisiju da pripremi

³ Pravna tekovina EU (acquis) je skup zajedničkih prava i obaveza koje obavezuju sve države članice EU. Više informacija na stranici DEI: <https://www.dei.gov.ba/bs/sta-je-acquis>.

⁴ <https://www.dei.gov.ba/bs/page-stabilization-agreement>.

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/bosnia-herzegovina/>.

pregovarački okvir, te Vijeće da taj okvir donese nakon što BiH preduzme sve relevantne korake navedene u izvještaju Komisije od 12. oktobra 2022.

Vijeće obično svake godine usvaja zaključke o proširenju u kojima se razmatra napredak koji su zemlje kandidatkinje za članstvo u EU postigli na putu evropskih integracija.

Za koordiniranje procesom i aktivnostima institucija koje proizlaze iz integracije BiH u EU nadležna je Direkcija za evropske integracije (DEI), kao stručno tijelo Vijeća ministara BiH.⁶

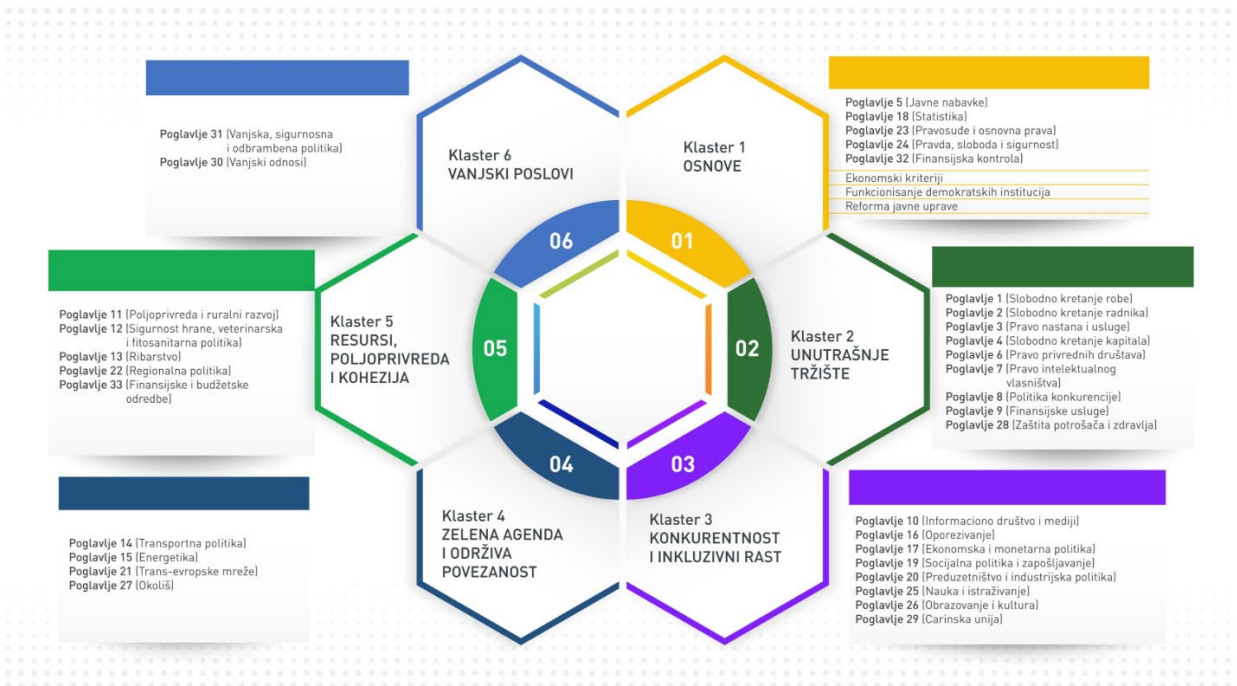
Program integrisanja BiH u EU je finaliziran i dostavljen Evropskoj komisiji u martu 2024. godine, kao ključni korak u pravcu utvrđivanja nacionalnog programa za preuzimanje *acquisa* (NPAA).⁷

Proces proširenja se odvija po metodologiji koju je EK revidirala 2020. godine, a kojom su pregovaračka poglavlja podijeljena u šest tematskih klastera za pregovore, predstavljena na slici 1. Iste godine, EK je usvojila Ekonomski i investicioni plan za podršku i približavanje regiona Zapadnog Balkana EU. Ovaj plan ima za cilj potaknuti dugoročni ekonomski oporavak regiona i regionalnu ekonomsku integraciju.

⁶ Za više informacija, posjetite <https://www.dei.gov.ba/bs/o-nama-71>.

⁷ Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2024. godinu, uz Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru, dostupan na linku: https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjesce-o-bosni-i-hercegovini-za-2024-godinu_1730986501.pdf.

Slika 1. Pregovarački klasteri⁸

Poglavlja 23 i 24 su u „novoj metodologiji“ zadržala vrlo važnu ulogu. Ona su dio Klastera 1 – Osnove te se taj klaster otvara prvi i zatvara posljednji. Napredak u Klasteru 1 – Osnove određuje tok pregovora i uzima se u obzir prilikom donošenja odluke o otvaranju novog(ih) klastera.

Mjerila za otvaranje pregovora u Klasteru 1 – Osnove uključuju mapu puta/akcijski plan za poglavlja 23 (Pravosuđe i temeljna prava), 24 (Pravda, sloboda i sigurnost) i mapu puta/akcijski plan za reformu javne uprave.

Pregovori o pristupanju se vode kroz 3 ključne faze kako je opisano na slici 2.

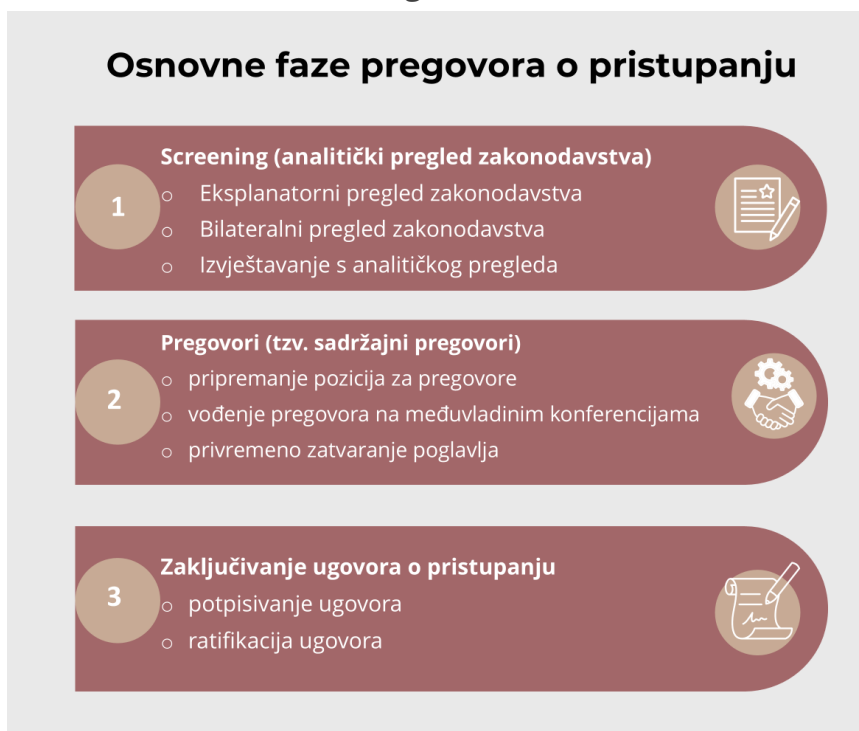
Pregovori se od uvođenja „nove metodologije“ 2020. godine otvaraju po klasterima (šest klastera), a vode se i zatvaraju po pojedinačnim poglavljima (33 pregovaračka poglavlja). Pozicije za pregovore pripremaju se na temelju rezultata *screeninga* za svako pregovaračko poglavlje, a pripremaju ih obje strane.

Poziciju Vijeću EU uvijek prva dostavlja, odnosno na međuvladinoj konferenciji izlaže država kandidatkinja, a u njoj naznačava na koji način namjerava preuzeti i provoditi *acquis* EU, pri tome

⁸ <https://www.dei.gov.ba/bs/sta-su-pregovori-o-pristupanju-u-evropsku-uniju>.

obrazlažući svoje administrativne sposobnosti. Zajedničku pregovaračku poziciju EU predlaže Evropska komisija, a usvaja Vijeće EU jednoglasno.

Slika 2. Pregovaračke faze⁹

U junu 2024, DEI je provela istraživanje javnog mišljenja o podršci pristupanju BiH u EU i o temama u vezi s evropskim integracijama koje interesuju građane BiH. Istraživanje je provedeno CATI metodom na uzorku od 1.200 ispitanika, koji je reprezentativan na nivou cijele države.

U slučaju raspisivanja referenduma za ulazak BiH u EU, ZA članstvo bi glasalo 71,2% ispitanika, odnosno sedam od deset građana. Tri najvažnija razloga podrške članstvu u EU među ispitanicima su sloboda kretanja ljudi, robe i kapitala (35,1%), garancija trajnog mira i političke stabilnosti (32,3%) i poštivanje zakona i propisa (19,9%).

⁹ Pripremljeno prema informacijama sa web stranice DEI: <https://www.dei.gov.ba/bs/kako-se-vode-pregovori-o-pristupanju-u-evropsku-uniju>.

B. Definicija i poimanje sektora/oblasti Civilno društvo u BiH i EU

Potreba za uključivanjem civilnog društva u evropske integracije proizilazi, prije svega, iz bliske povezanosti same prirode djelovanja ovog sektora unutar kojeg različite strukture/akteri civilnog društva zastupaju interese određenih ciljnih grupa ili neki opšti, odnosno javni interes kao što je npr. zaštita okoliša s reformama koje donosi pridruživanje EU. Prema Smjernicama¹⁰ DG NEAR za podršku EU civilnom društvu iz regije proširenja za period 2021-2027. godine,¹¹ *organizacije civilnog društva obuhvataju širok spektar aktera s višestrukim ulogama i mandatima, pod čime se podrazumijevaju sve nedržavne, neprofitne, nezavisne i nenasilne strukture putem kojih se pojedinci organizuju radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva i ideala, bilo da su oni politički, kulturni, vjerski, ekološki, socijalni ili ekonomski, u vezi sa zdravljem itd. To uključuje, između ostalog: nevladine organizacije (NVO), organizacije koje predstavljaju autohtono stanovništvo, organizacije žena i mladih, organizacije dijaspore, migrantske organizacije, lokalna profesionalna udruženja i grupe građana, zadruge, udruženja poslodavaca i sindikate (socijalne partnere), organizacije koje zastupaju određene ekonomske i društvene interese, organizacije koje se bore protiv korupcije i prevara i promovišu dobro upravljanje, organizacije koje se zalažu za poštovanje građanskih prava i organizacije koje se bore protiv diskriminacije, lokalne organizacije (uključujući mreže) uključene u decentralizovanu regionalnu saradnju i integraciju, organizacije potrošača, ekološke, prosvjetne, kulturne, naučno-istraživačke organizacije, univerzitete, vjerske ustanove, udruženja i zajednice, filozofske i nekonzfessionalne organizacije, neprofitne medije i sva nevladina udruženja i nezavisne fondacije, uključujući nezavisne političke fondacije.*

Pod pojmom civilno društvo, u BiH, uglavnom, podrazumijevaju se nevladine organizacije klasičnog tipa kao što su udruženja građana i fondacije. Upravo ovaj tip organizacija dominira u ukupnoj strukturi organizacija civilnog društva u BiH.

U BiH, zakoni o udruženjima i fondacijama su doneseni na nivou države, entiteta RS i FBiH, te BDBiH, dok se njihovo poslovanje reguliše i drugim zakonima i propisima kao npr. zakonima kojima se uređuju pitanja oporezivanja, računovodstva itd. Pod udruženjem se podrazumijeva svaki oblik dobrovoljnog

¹⁰ Smjernice su utemeljene na grupi snažnih standarda. Zasnovane su na pravnoj tekovini EU u oblasti vladavine prava (poglavlje 23 „Pravosuđe i osnovna prava“ i poglavlje 24 „Pravda, sloboda i sigurnost“) i drugim relevantnim međunarodnim i evropskim standardima. Pored toga, Smjernice su usklađene i s preporukama, mišljenjima i smjernicama međunarodnih organizacija i različitih međuvladinih foruma. Primjenjuju standarde koje je civilno društvo izradilo konkretno za potrebe civilnog društva na globalnom planu.

¹¹ Izradio Generalni direktorat za politiku susjedstva i pregovore o proširenju (DG NEAR) uz podršku projekta „EU TACSO 3“ Skoplje, juni 2022. godine <https://tacso.eu/wp-content/uploads/2022/07/EU-Guidelines-for-Support-to-Civil-Society-in-the-Enlargement-region-2021-2027-BOS- Final-version.pdf>

povezivanja tri ili više fizičkih ili pravnih lica, u svim kombinacijama, radi unapređenja i ostvarivanja nekog zajedničkog ili opšteg interesa ili cilja, u skladu sa Ustavom i zakonom, a čija svrha nije sticanje dobiti.

Za potrebe izrade ove analize, pojmovi *civilno društvo*, *organizacije civilnog društva*, *nevladine organizacije*, *civilni sektor* se koriste kao sinonimi.

IV.

METODOLOGIJA IZRADE IZVJEŠTAJA

IV. METODOLOGIJA IZRADE IZVJEŠTAJA

Proces izrade analize obuhvatio je 5 međusobno povezanih koraka i to:

- Prikupljanje i obradu dostupnih podataka i informacija iz sekundarnih izvora;
- Posjete i sastanke s ključnim akterima u oblasti evropskih integracija u BiH;
- Online sastanke sa OCD u Republici Srbiji, Republici Crnoj Gori, Republici Sjevernoj Makedoniji i Republici Hrvatskoj;
- Analizu stanja na osnovu svih raspoloživih uvida i saznanja;
- Formulisanje zaključaka i preporuka.

Glavne korištene metode su:

- Analiza sadržaja,
- Metoda ispitivanja – tehnika polustrukturiranog intervjua.

U početnoj fazi istraživanja provedeno je **mapiranje relevantnih aktera, politika i publikacija iz BiH**. Prikupljene su **informacije o aktivnostima identifikovanih aktera** putem dostupnih sekundarnih izvora kao što su: web stranice, javne politike (strategije, akcijski planovi i dr.), izvještaji itd.

Provedeno je **mapiranje OCD iz regiona ZB i Hrvatske**, sa aspekta povezanosti s temom i iskustva, na osnovu čega je pripremljena lista organizacija sa osnovnim i kontakt podacima.

Istraživanje dosadašnjih modela saradnje vlada, drugih institucija i interresornih radnih grupa sa civilnim sektorom poslužilo je kao osnova za kreiranje zaključaka i preporuka analize koji se odnose na jačanje mehanizama saradnje između ovih, ciljanih sektora.

Prikupljanje mišljenja s terena realizovano je putem intervjua, koji su provedeni online i uživo s odabranim predstavnicima civilnog društva i nadležnom institucijom u BiH - DEI. Kao pogodan metod konsultacija za ovu vrstu istraživanja, korišten je polustrukturirani intervjua.

Prilikom selekcije OCD, u obzir se uzelo sljedeće:

- Iskustvo i/ili doprinos OCD u oblasti evropskih integracija;

- ▼ Organizacija djeluje kao servisni ili resursni centar za jačanje učešća građana i/ili osnaživanja civilnog društva;
- ▼ OCD predstavlja savez/mrežu/koaliciju koji/a okuplja nevladine organizacije širom BiH, aktivne u oblasti evropskih integracija ili oblastima od značaja za ovaj proces, a naročito u oblasti građanske participacije;
- ▼ OCD predstavlja krovnu organizaciju u određenoj oblasti ili posjeduje posebnu ekspertizu od značaja za evropske integracije.

Tokom aprila 2025, predstavnice IREI posjetile su i održale sastanke s predstavnicima OCD u Mostaru, Sarajevu, Banjaluci i Tuzli. Učesnicima je predstavljen projekat "Jače civilno društvo u regionu – brži razvoj i pristup Evropskoj uniji", njegovi ciljevi i planirane aktivnosti. Bitno je pomenuti da je dio predstavnika OCD iz RS izrazio određenu zabrinutost o pitanju saradnje s predstavnicima iz FBiH i državnog nivoa zbog novog Zakona o radu udruženja u RS, koji je usvojen, kako navode, bez njihove saglasnosti i učešća.

S planiranim učesnicima iz Bijeljine je uspostavljena komunikacija, te je predložen sastanak u Bijeljini, odnosno intervju, koji u konačnici nije održan. U cilju ispunjavanja planiranog broja učesnika iz BiH, kontaktirana je OCD iz Doboja. Intervju s predstavnikom OCD iz Doboja održan je online.

Na sastanku s predstavnicima Direkcije za evropske integracije, održanom takođe u aprilu 2025, dobijeni su važni inputi o poboljšanju učešća OCD u predpristupnom procesu kroz bolje mehanizme saradnje i povezivanje organizacija.

Online sastanci su održani s predstavnicima OCD iz regiona ZB i Hrvatske (lista dostupna na posljednjim stranicama ovog dokumenta).

Intervjui su provedeni s predstavnicima 17 organizacija, odnosno akterima iz Bosne i Hercegovine, Republike Srbije, Republike Sjeverne Makedonije, Republike Crne Gore i Republike Hrvatske. Upiti za intervju su poslani organizacijama na osnovu liste mapiranih organizacija. S organizacijama koje su izrazile spremnost da učestvuju zakazan je i obavljen intervju. I pored nekoliko intervencija, odgovori nisu dobijeni od preostalih organizacija sa liste, te su predložene i kontaktirane i druge organizacije, takođe navedene u ovom dokumentu. Iako se ovaj uzorak ne može smatrati reprezentativnim u statističkom smislu, nalazi dobijeni putem intervjuja s odabranim OCD, prema već navedenim kriterijima, dali su dovoljno kvalitetnih inputa za izvođenje zaključaka i preporuka. Ukupan broj OCD planiranih za intervjuje determinisan je, prije svega, vremenskim i finansijskim okvirima projekta.

Okvir za polustrukturirani intervju s predstavnicima OCD u BiH i regionu sastojao se od 9 do 12 pitanja kojima je obuhvaćeno:

- ▼ Trenutno stanje, potrebe i izazovi u civilnom sektoru;
- ▼ Uključenost civilnog društva u proces evropskih integracija;
- ▼ Postojeći mehanizmi saradnje između vlasti i civilnog sektora u procesu evropskih integracija;
- ▼ Kapaciteti OCD i njihovo organizovanje spram procesa evropskih integracija;

Primjeri dobre prakse/inicijative/programi/aktivnosti saradnje vlasti i nevladinog sektora koje su doprinijele ispunjavanju kriterija za članstvo u EU;

Strateški i razvojni okviri za razvoj civilnog društva;

Preporuke za poboljšanje saradnje i zajedničkog učešća vladinog i nevladinog sektora u daljem (pred)pristupnom procesu zemlje.

Imajući u vidu da je Republika Hrvatska članica EU od 2013, upitnik za OCD iz ove zemlje je nešto drugačije koncipiran. Pored pitanja o trenutnom stanju, potrebama i izazovima u civilnom sektoru, posebno smo se osvrnuli na informacije iz predpristupnog perioda, o uključenosti civilnog društva u pristupne pregovore, kao i na odnos institucija/vlasti prema OCD prije i nakon pristupanja Hrvatske EU. Takođe, upoznali smo se s aktivnostima građanskih struktura u Hrvatskoj, kao članici EU, u ostvarivanju reformi, odnosno razvojnih ciljeva definisanih politikama EU, primjerima dobre prakse/inicijativama /programima/aktivnostima saradnje vlasti i nevladinog sektora koje su doprinijele približavanju EU. Na kraju, učesnici su podijelili kvalitetne preporuke za jačanje uloge OCD i saradnje s institucijama u procesu evropskih integracija.

Intervju s predstavnicima DEI bio je fokusiran na ključna pitanja iz nadležnosti ove institucije. Polustrukturiranim upitnikom bila su obuhvaćena pitanja o:

- ▼ Strateškim dokumentima, planovima i platformama na koje se oslanja komunikacija i saradnja sa civilnim društvom u procesu evropskih integracija;
- ▼ Saradnji sa OCD;
- ▼ Istraživanjima o percepciji uloge i značaja učešća civilnog društva u procesu evropskih integracija;
- ▼ Korištenju ekspertize NVO prilikom usklađivanja zakonodavstva s pravnom tekovinom EU;

- ▼ Primjerima dobre prakse/inicijativama/programima/aktivnostima saradnje vlasti i nevladinog sektora koje su doprinijele ispunjavanju kriterija za članstvo u EU;
- ▼ Preporukama za poboljšanje saradnje i zajedničkog učešća institucija i nevladinog sektora u daljem (pred)pristupnom procesu zemlje.

Istraživanje je realizovano u period mart - maj 2025.

V.

PREGLED SITUACIJE U BIH

V. PREGLED SITUACIJE U BIH

A. Civilno društvo – analiza stanja i okruženja u BiH

Prema podacima Zbirnog e-registra udruženja i fondacija u BiH¹², na dan 19. 4. 2025, evidentno je da u BiH postoji veliki broj OCD: 27.432. Od ukupnog broja, većinom udruženja građana i fondacija, 25.646 je aktivnih organizacija, dok su preostale u kategorijama *U prestanku* i *Brisani*.

Među širokim spektrom OCD, u okviru ovog istraživanja, fokusirali smo se prvenstveno na udruženja građana. Dva su ključna razloga, istovremeno i ograničenja u okviru istraživanja:

- Nedostatak preciznih podataka o različitim tipovima OCD, uz procjenu da civilno društvo u BiH najvećim dijelom čine upravo ove organizacije – udruženja građana, kako se može zaključiti i iz fokusa drugih relevantnih izvora;
- Nedovoljno informacija o aktivnostima i doprinosima drugih tipova OCD u okviru procesa evropskih integracija.

Da bi se stanje u civilnom društvu moglo kvalitetno pratiti, potrebno je preispitati koliki je stvarni broj aktivnih organizacija, odnosno ažurirati evidencije na adekvatan način. Na osnovu iskustava u radu sa OCD, može se procijeniti da je broj aktivnih organizacija u BiH realno manji od 25.646 i iznosi do nekoliko hiljada OCD. Potrebno je unaprijediti sistemski pristup ažuriranju podataka o OCD prema njihovoj aktivnosti. Takođe, potrebno je preispitati u kojoj mjeri je razvrstavanje OCD prema područjima djelovanja u registru adekvatno, posebno imajući u vidu određena ponavljanja ili slične formulacije vidljive kod više područja djelatnosti.

Unutar kategorije aktivnih organizacija oko 9% čine one iz područja djelatnosti: *Civilno društvo, Građanske inicijative, Zaštita ljudskih prava, Promocija socijalnih i ekonomskih interesa određenih društvenih grupa, Zaštita okoliša i prirode, Održivi razvoj* (2.291).

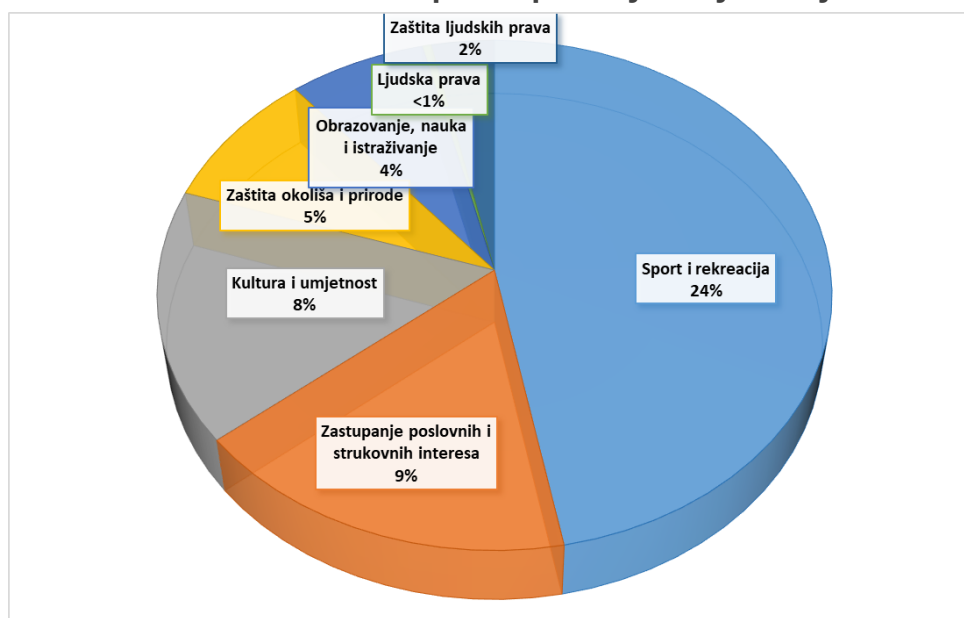
Ovaj registar ne omogućava uvid u precizan broj organizacija koje se bave evropskim integracijama. Ipak, iako ne primarno posvećene ili osnovane sa idejom da se bave EU

¹² Zbirni e-registar udruženja i fondacija u BiH je nastao kao rezultat saradnje Ministarstva pravde BiH i EU u okviru projekta „Izgradnja kapaciteta institucija vlasti za vođenje dijaloga o javnim politikama s civilnim društvom (CBGI projekat).“ Za više informacija o projektu posjetite stranicu <http://zbirnire-gistri.gov.ba/Home/Info>

integracijama, brojne organizacije svojim aktivnostima doprinose ovom procesu djelovanjem u specifičnim i relevantnim oblastima od značaja za proces integracija.

Od 25.646 aktivnih organizacija, najviše je onih koje djeluju u području sporta i rekreacije. Njihov udio u ukupnoj strukturi aktivnih OCD iznosi 24%. Na drugom mjestu su organizacije koje zastupaju strukovne i poslovne interese, potom organizacije iz područja kulture i umjetnosti. Na osnovu dostupnih podataka iz registra, može se zaključiti da je, u odnosu na period prije 15-ak godina, unutar civilnog društva došlo do pomjeranja fokusa iz oblasti ljudskih prava, socijalnih pitanja i građanskog aktivizma ka drugim djelatnostima.

Grafikon 1. OCD u BiH prema područjima djelovanja¹³

Međutim, potrebno je imati u vidu da se registar ne ažurira redovno, tako da nije moguće precizno utvrditi stvarni broj aktivnih udruženja građana i fondacija, kao ni u kojim područjima djelatnosti su zastupljena.

¹³ Izvor: Zbirni e-registar udruženja i fondacija u BiH.

Ipak, podaci iz entiteskih zavoda za statistiku i razvojnih dokumenata ne pokazuju značajnija odstupanja od ukupnog broja udruženja i fondacija u entitetima i Brčko distriktu koji su predstavljeni u zbirnom e-registru.¹⁴

Relevantni izvori sugerišu da je okruženje u kojem djeluju OCD ograničeno, posebno u RS. [Izveštaj o BiH za 2024. godinu](#)¹⁵ navodi da je opšti okvir za temeljna prava u najvećoj mjeri uspostavljen, uz potrebu njegovog daljeg unapređenja. Sloboda okupljanja se i dalje ograničava, a na meti je civilno društvo, posebno u RS. OCD na lokalnom nivou proaktivno se zalažu za promjene politike. Aktivisti koji se bave osjetljivim temama (kao što su borba protiv korupcije, prava žena, prava LGBTIQ osoba, migranata, zaštita okoline) i dalje su izloženi prijetnjama i napadima.

Prateći stanje u odnosu na prethodne godine, primjetno je pogoršanje građanskog prostora, koje se nastavilo i između 2019. i 2023. godine. Prema CIVICUS Monitoru¹⁶, koji ocjenjuje uslove civilnog prostora globalno, došlo je do pogoršanja građanskog prostora. Od 2019. broj država članica EU s ocjenom "otvoreno" smanjio se sa 14 na 12, dok je broj država članica s ocjenom "ometano" povećan sa 1 na 3. U državama ZB izvan EU, građanski prostor takođe je suočen sa izazovima, a Srbija i BiH ocijenjene su kao "opstruirane."¹⁷

Civilno društvo bilo je u prvim redovima zagovaranja reformi povezanih sa ispunjavanjem prioriteta koje je postavila Evropska komisija, ali je njihove napore ometala ograničena politička volja i birokratska inercija. OCD u BiH ujedinile su se oko Deklaracije civilnog društva: želimo korak dalje ka EU! U zajedničkom zahtjevu upućenom lokalnim vlastima i međunarodnoj zajednici, 118 organizacija izrazilo je odlučnost i spremnost za pridruživanje EU. Naglašavaju da je otvaranje

¹⁴ Prema podacima iz Registra poslovnih subjekata Republičkog zavoda za statistiku RS, na dan 31. 12. 2022. bilo je 8.548 udruženja građana i 112 fondacija. Udruženja građana i fondacije činile su 23,32% od ukupnog broja poslovnih subjekata u Republici Srpskoj. Posmatrajući prema područjima djelatnosti, najveći je broj udruženja građana u sektoru S (Ostale uslužne djelatnosti) 5.708 i R (Umjetnost, zabava i rekreacija) 2.263. Nisu dostupni precizniji podaci o zastupljenosti udruženja građana.

Na osnovu statističkih podataka o udruženjima građana u Federaciji Bosne i Hercegovine, dostupan je podatak o broju udruženja građana u oblasti kulture koji je u 2022. godini iznosio 146.

Prema podacima Zbirnog registra udruženja i fondacija BiH, broj registrovanih udruženja i fondacija na području Brčkog je 503.

¹⁵ Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2024. godinu, uz Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjesce-o-bosni-i-hercegovini-za-2024-godinu_1730986501.pdf

¹⁶ <https://monitor.civicus.org/>

¹⁷ Evropski civilni forum i Civic Space Watch. (2024). Analiza u okviru Izveštaja o prostoru za civilno društvo <https://civic-forum.eu/civic-space-report-2024>

pregovora ključno za budućnost zemlje i njen evropski put. U ovom složenom i promjenjivom kontekstu, uloga civilnog društva u BiH ostaje nezamjenjiva.¹⁸

U RS, nedavno usvojeni Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija¹⁹ cilja i stigmatizira organizacije koje se finansiraju iz inostranstva.

Prema Saopštenju od 28. 2. 2025, objavljenom na web stranici Transparency International²⁰, OCD smatraju da zakoni koje je usvojila skupštinska većina predstavljaju osvetnički udar na sve kritičke glasove u Republici Srpskoj, a, prije svega, na udruženja građana koja nisu pod kontrolom vlasti, medije i opozicione glasove. Potpisane organizacije civilnog društva (njih 45) ističu da je usvajanjem tzv. „Zakona o stranim agentima“, kojim se prijeti već dugi niz godina, vlast stvorila preduslove za sistemski progon neistomišljenika. Takođe, usvajanje izmjena Krivičnog zakonika kojim se nastoje prisiliti zastupnici na državnom nivou, nosioci pravosudnih funkcija i drugi zaposlenici institucija BiH da slijepo slušaju odluke vladajuće većine u RS, predstavlja grubi udar na temelje demokratije u ovoj zemlji.

Ovi zakoni zadiru u ustave RS i BiH, u Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i nisu u skladu s najvažnijim međunarodnim standardima. Ovo neće dovesti samo do gašenja ili zabrane rada udruženja te suzbijanja kritičkih glasova, već će proizvesti negativne ekonomske posljedice kroz izolaciju RS, zaustavljanje evropskih integracija i smanjenje investicija.

Odlukom broj U-6/25 Ustavni sud je utvrdio da Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/25) nije u skladu sa članom II/3.i) Ustava Bosne i Hercegovine i članom 11. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Stoga je osporeni zakon stavio van snage ab initio i odredio da on prestaje važiti od dana njegovog objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srpske“ broj 19/25..²¹

Na ZB, posebno u entitetu RS u BiH, zapaljiva retorika političkih vođa i uporni napadi povećali su ranjivost civilnog društva, dok su se u Hercegovačko-neretvanskom kantonu OCD suočavale s

¹⁸ Cvjetkovic, D, Jaskić, M, Brkić, J, 2024, Monitoring matrica za praćenje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva, Izveštaj za BiH 2023, CPCD <https://balkancsd.net/monitoring-matrix-country-reports-for-bosnia-herzegovina/>

¹⁹ <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni>

²⁰ <https://ti-bih.org/zakoni-koje-je-usvojila-nrsr-predstavljaju-osvetnicki-udar-na-sve-kriticke-glasove/>

²¹ <https://www.ustavnisud.ba/bs/158-plenarna-sjednica-dosadasnji-tok-zasjedanja>

ponovljenim i pretjeranim revizijama. U Srbiji je sistemska zloupotreba medija za narušavanje ugleda OCD postala alarmantno uobičajena.

Srbija i BiH, na Zapadnom Balkanu, imaju najveći broj slučajeva SLAPP-a²², a novinari, medijske organizacije, aktivisti, OCD, a posebno branitelji okoline, su primarne mete.

B. Institucionalizacija saradnje vladinog i civilnog sektora u BiH iz perspektive evropskih integracija

EK prepoznaje veoma važnu ulogu OCD u procesima reformi koji se provode u zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU, naglašavajući značaj saradnje s ovim organizacijama. Prema Izvještaju o BiH za 2024. godinu, vlasti treba da promovišu okruženje pogodno za civilno društvo i osiguraju efikasne konsultacije o prijedlogu propisa. Kada je riječ o modelima saradnje vlada, drugih institucija i interresornih radnih grupa sa civilnim sektorom, uzimajući u obzir dosadašnja iskustva i stavove predstavnika civilnog društva, postojeće mogućnosti, iako nedovoljne, nisu iskorištene.

Odlukom o sistemu koordinacije evropskih integracija (2016), otvoren je prostor za uključivanje civilnog društva u ovaj proces. Vijeće ministara BiH definisalo je zajednička tijela u okviru sistema koordinacije, njihov sastav, nadležnosti i međusobne odnose.²³ Između različitih nivoa vlasti uspostavljena su četiri tijela. Mogućnost za učešće aktera civilnog društva je predviđena u okviru Komisije i radnih grupa za evropske integracije. Međutim, kako je navedeno u analizi koju je provela organizacija Centri civilnih inicijativa²⁴, i pored predviđene mogućnosti učešća OCD u tijelima

²² Strateške tužbe protiv učešća javnosti (SLAPP) [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694782/IPOL_STU\(2021\)694782\(SUM01\)_HR.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694782/IPOL_STU(2021)694782(SUM01)_HR.pdf)

²³ "Službeni glasnik BiH", broj: 72/16, 35/18 <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/OhWGVQzgUZM> Odlukom o sistemu koordinacije procesa evropskih integracija u BiH definisani su: institucionalni i operativni sistem i način ostvarivanja koordinacije institucija u BiH na provođenju aktivnosti vezanih za proces integriranja BiH u EU, zajednička tijela u okviru sistema koordinacije, njihov sastav, te nadležnosti i međusobni odnosi.

²⁴ Centri civilnih inicijativa, 2022, Komparativna analiza pravnih i institucionalnih mehanizama saradnje između organizacija civilnog društva i institucija vlasti u procesu pristupanja Evropskoj uniji, EURESURS.ba, https://euresurs-api.page-services.net/Content/Documents/Komparativna_analiza_pravnih_i_institucionalnih_mehanizama_saradnje_izme%C4%91u_OCD_i_institucija_vlasti_u_procesu_pristupanja_EU1664442159528.pdf

sistema koordinacije, u dosadašnjim aktivnostima nijedna OCD nije učestvovala na način da je prisustvovala sastancima radnih grupa ni Komisije.

Strategijom komuniciranja institucija BiH o procesu pristupanja Bosne i Hercegovine, civilno društvo je prepoznato kao ključni partner institucija u BiH u komuniciranju o procesu evropskih integracija.²⁵ Ovo predstavlja pozitivan signal i osnov za unapređenje i daljnji razvoj saradnje vladinog i civilnog sektora u procesu evropskih integracija.

Kako je navedeno u ovoj Strategiji, prilikom organizacije javnih konsultacija, predstavnici OCD i akademske zajednice u BiH naveli su zainteresovanost za teme iz sektorskih politika koje se odnose na: zdravlje, socijalnu zaštitu, obrazovanje, ekologiju, ljudska prava, poljoprivredu i ruralni razvoj, mlade, uz napomenu da se fokus njihovog djelovanja s vremenom mijenja, te tako i potrebe za specifičnim informacijama.

Formalni okvir saradnje sa civilnim društvom uspostavljen je 2017. godine u obliku „Sporazuma o saradnji između VMBiH i NVO u BiH.“²⁶ Ovim dokumentom se utvrđuju zajedničke vrijednosti, principi, načela i prioriteti saradnje između VMBiH i NVO u BiH. VMBiH je preuzelo odgovornost za nastavak aktivnosti na unapređenju institucionalnih mehanizama saradnje sa civilnim društvom i uključivanjem građana i NVO u sve faze kreiranja i primjene javnih politika iz nadležnosti VMBiH. To se naročito odnosi na:

- jačanje kapaciteta Sektora za pravnu pomoć i razvoj civilnog društva Ministarstva pravde BiH kao koordinatora saradnje između VMBiH i NVO;
- osnivanje Savjetodavnog tijela VMBiH za saradnju sa NVO;
- zradu Strategije stvaranja podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva VMBiH.

Ovim Sporazumom su definisane i obaveze NVO koje se odnose na:

- jačanje njihovih kapaciteta za učestvovanje u procesima kreiranja i primjene javnih politika;

²⁵ Direkcija za evropske integracije, 2020, [Strategija komuniciranja institucija BiH o procesu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji od kandidatskog statusa do članstva](#)

²⁶ Ministarstvo pravde BiH, 2017, Sporazum o saradnji između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini <http://www.mpr.gov.ba/NVO/default.aspx?id=7076&langTag=bs-BA>.

- pravovremeno i transparentno informisanje javnosti o interesima koje zastupaju u procesu kreiranja javnih politika;
- saradnju sa VMBiH na daljem razvoju institucionalnih mehanizama i instrumenata saradnje;
- transparentno upravljanje javnim i drugim donatorskim sredstvima, te razvijanje mehanizama samoregulacije koji doprinose ovoj praksi;
- pružanje podrške VMBiH u ispunjavanju uslova za članstvo u EU i približavanju ovog procesa građanima BiH;
- promovisanje interesa BiH i njenih građana u procesu evropskih integracija i ostvarivanju drugih strateških ciljeva BiH.

Da bi se navedene obaveze realizovale, neophodno je osigurati podršku za OCD kako bi se ojačali njihovi kapaciteti. Iz dostupnih informacija se može zaključiti da su aktivnosti jačanja kapaciteta OCD do sada realizovane većinom programima koje finansiraju strani donatori.

Prema Sporazumu, **institucionalni mehanizmi saradnje sa civilnim društvom su svi mehanizmi državne uprave, uključujući sva tijela državne uprave, njegove organizacione jedinice ili savjetodavna tijela u čiju isključivu ili pretežnu nadležnost spadaju pitanja saradnje NVO i pitanja uključivanja građana i NVO u kreiranje i primjenu javnih politika iz nadležnosti VMBiH.**

Razvoj civilnog društva, prema ovom Sporazumu, počiva na načelima održivog razvoja i djelovanja za opšte dobro, učešća građana i NVO u ostvarivanju društva blagostanja i jednakih mogućnosti za sve.

U septembru 2018. godine, VMBiH donijelo je Odluku o osnivanju Savjetodavnog tijela za saradnju sa NVO radi unapređenja saradnje sa NVO, a u svrhu stvaranja poticajnog pravnog, institucionalnog i finansijskog okruženja za njihovo djelovanje u BiH.²⁷ Članovi ovog tijela su imenovani 2020. godine odlukom VMBiH.²⁸ Rad ovog tijela je ocijenjen kao nedovoljno efikasan. Krajem 2024. godine, provedena je konkursna procedura za izbor članova novog saziva ovog tijela, ali još nije došlo do imenovanja.

²⁷ "Službeni glasnik BiH", br. 89/18, Odluka o o osnivanju Savjetodavnog tijela VMBiH za saradnju sa nevladinim organizacijama http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=11091&langTag=bs-BA

²⁸ "Službeni glasnik BiH", br. 80/20, Odluka o imenovanju članova Savjetodavnog tijela VMBiH za saradnju sa nevladinim organizacijama http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=11089&langTag=bs-BA

Strategija VMBiH za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2025-2029.

Pozitivan primjer institucija, koje su uključile civilno društvo, jeste izrada Strategije VMBiH za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2025-2029, kada su OCD imale priliku da doprinesu svojim komentarima u okviru provedenih konsultacija.

Strategijom VMBiH za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2025- 2029. ispunjava se opredjeljenje iz Sporazuma o saradnji VMBiH i NVO u BiH iz 2017. godine, u kojem je takva strategija i predviđena.²⁹

Strategija je kreirana pod pokroviteljstvom Ministarstva pravde BiH, kao nadležnog tijela za civilno društvo u okviru VMBiH, uz tehničku asistenciju projekta EU4CivilnoDruštvo Delegacije EU u BiH. Pored predstavnika Ministarstva pravde BiH, u radnoj grupi koja je koordinirala Strategiju, učestvovali su i članovi Savjetodavnog tijela VMBiH za saradnju sa NVO.

Tokom izrade strateškog dokumenta, analizirano je i trenutno stanje, identifikovani su i problemi i definisani glavni strateški cilj i četiri operativna cilja s mjerama i indikatorima:

- ▼ Operativni cilj 1: Jačanje efikasnosti i transparentnosti javnog finansiranja OCD od strane institucija BiH;
- ▼ Operativni cilj 2: Jačanje normativnog okvira i prakse uključivanja OCD u pripremu i monitoring propisa i politika iz nadležnosti institucija BiH;
- ▼ Operativni cilj 3: Jačanje institucionalnih mehanizama saradnje između VMBiH i OCD;
- ▼ Operativni cilj 4: Jačanje resursne infrastrukture civilnog društva.

Pripremljen je i Akcijski plan za provođenje strategije za 2025. i 2026. godinu.

Sa aspekta evropskih integracija, nacrtom Strategije VMBiH za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2025-2029. predviđena je važna mjera koja se odnosi na osiguranje djelotvornog uključivanja OCD u pristupne pregovore sa EU.

²⁹ Nacrt Strategije Vijeća ministara BiH za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2025. - 2029. <https://ekonsultacije.gov.ba/legislativeactivities/details/122534>

Sredstva za provođenje aktivnosti za 2025. i 2026. godinu prema Akcijskom planu 2025. -2026. planirana su iz Budžeta institucija BiH, kao i uz podršku projekta EU4CivilnoDruštvo Delegacije EU u BiH. U strukturi izvora finansiranja dominiraju sredstva iz Budžeta.

Od ukupno planiranih sredstava, u iznosu od 789.000 KM, 28% je planirano za jačanje resursnih kapaciteta civilnog društva i to za:

- ▼ Podršku razvoju zajedničkih servisa i resursne infrastrukture OCD;
- ▼ Jačanju koordinacije međunarodne donatorske podrške OCD.

Prijedlog strategije razvoja lokalne samouprave u RS za period 2023–2029.

U domenu strateških okvira za jačanje učešća civilnog društva, bitno je spomenuti Prijedlog strategije razvoja lokalne samouprave u RS, koji je, kako navode dostupni izvori, u skladu s dokumentima relevantnim za proces evropskih integracija i drugim međunarodno preuzetim obavezama RS i BiH, polazeći od Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Evropske povelje o lokalnoj samoupravi.

Izrada Strategije razvoja lokalne samouprave u RS za period 2023–2029. godina odvijala se uz podršku projekta EU4CivilnoDruštvo, koji finansira EU.

Ova strategija sadrži niz mjera koje se odnose na jačanje učešća građana i OCD u poslovima i razvoju jedinica lokalne samouprave. Planirano je veće i intenzivnije uključivanje OCD u kreiranje, provođenje i praćenje lokalnih politika i instrumenata, kao i stvaranje pretpostavki za pokretanje i uključivanje inicijativa kojima zastupaju interese građana. S druge strane, planirana je i veća logistička i finansijska podrška ovim organizacijama od lokalnih uprava, uz osiguravanje višeg stepena transparentnosti pri dodjeljivanju i praćenju utroška sredstava.

U avgustu 2023. godine, Vlada RS usvojila je Akcioni plan za provođenje Strategije razvoja lokalne samouprave u RS za period 2024-2026. godine, čija realizacija treba da unaprijedi njihov položaj, finansiranje, te kvalitet i dostupnost usluga u njihovoj nadležnosti.

Akreditacija NVO u okviru rada Narodne skupštine RS

U RS postoji mehanizam akreditacije NVO za prisustvovanje sjednicama i odborima Narodne skupštine RS, na osnovu javnog poziva, odnosno procedure odabira koju provodi sama Skupština. Prema pozivu s kraja 2024, zahtjev za prisustvo sjednicama Narodne skupštine RS mogla su podnijeti

udruženja RS koja imaju status udruženja od javnog interesa, koja su stekla status u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 52/01 i 42/05) i Odlukom o dodjeli statusa udruženja od javnog interesa („Službeni glasnik Republike Srpske“, br.: 100/06, 117/10, 7/16 i 43/21).³⁰

Zahtjev za dodjelu akreditacije za prisustvo sjednicama odbora NSRS mogla su podnijeti NVO, fondacije, sindikati i druga udruženja građana registrovana u skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 52/01 i 42/05).

Osnovni kriterij za dodjelu akreditacija je usklađenost između registrovane djelatnosti podnosioca zahtjeva s nadležnostima odbora čijim sjednicama se traži prisustvo, uz napomenu da je moguće izabrati najviše dva odbora.

U parlamentima na nivou entiteta postoje Odbor, odnosno Komisija za evropske integracije. Pri Vladi Brčko distrikta BiH postoji Odjeljenje za evropske integracije i međunarodnu saradnju.

Online građanska participacija (e-konsultacije i drugo)

Učešće javnosti i nevladinog sektora u procesu kreiranja zakona i javnih politika uređeno je „Jedinstvenim pravilima za izradu pravnih propisa u institucijama Bosne i Hercegovine³¹“ i „Pravilima za konsultacije.“ 2017. godine je kreiran online institucionalni mehanizam savjetovanja u vidu web stranice/platforme „eKonsultacije.“³² Cilj platforme je da omogući zainteresovanoj javnosti, OCD i građanima učešće u kreiranju i provođenju javnih politika koje su u nadležnosti institucija BiH, ne samo putem klasičnih metoda javnih konsultacija, već i putem interneta. Važno je naglasiti da online konsultacije nisu jedini oblik savjetovanja koji je predviđen Pravilima, već su definisani i drugi oblici poput javnih rasprava, okruglih stolova itd.

³⁰ <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/raspisan-javni-poziv-za-dodjelu-akreditacija-za-prisustvo-sjednicama-narodne-skup%C5%A1tine-republike-srpske-i-skup%C5%A1tinskih-odbora-u-2025-godini>

³¹ Jedinstvena pravila za izradu pravnih propisa u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ broj 11/05, 58/14, 60/14, 50/17 i 70/17) <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Jedinstvena-pravila-za-izradu-pravnih-propisa-u-institucijama-Bosne-i-Hercegovine.pdf>

³² Pravila za konsultacije u izradi pravnih propisa, član 7. („Službeni glasnik BiH“ broj 05/17) <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/zLcnWynJShM=> Link za web stranicu: <https://www.ekonsultacije.gov.ba/>

Na osnovu dostupnog izvještaja Ministarstva pravde BiH, evidentno je da je učešće civilnog društva u procesima konsultacija na niskom nivou.³³ Na osnovu dostupnih sekundarnih izvora, kao i provedenih intervjuja, neki od ključnih razloga za ovakvo stanje su pasivnost, odnosno nedostatak kulture građanskog aktivizma, nepovjerenje u rad javnih institucija, nedostatak kapaciteta OCD za učešće u konsultacijama za određene i specifične teme, kratki rokovi institucija za provođenje konsultacija, ponekad i nedostupne informacije o konsultacijama.

U ovom dijelu, bitno je pomenuti i druge alate online građanske participacije. Kao projekat Vlade RS i Agencije za informaciono društvo RS kreiran je portal Portal eSrpska koji omogućava dobijanje javnih usluga elektronskim putem. Portal pruža informacije o pravima i obavezama od značaja za građane, uslovima za ostvarivanje prava, kao i procedurama za dobijanje neke usluge javne i državne uprave.

U aprilu 2018. godine, Vlada FBiH je donijela Odluku o uspostavi web portala E-uprava Federacije Bosne i Hercegovine, www.eupravafbih.gov.ba. Stranica u trenutku istraživanja nije funkcionalna. Cilj uspostavljanja i funkcionisanja portala E-uprava FBiH je da se javno i transparentno, na jednom mjestu, tj. na zasebnoj internetskoj stranici Vlade Federacije BiH osigura komunikacija zainteresovane javnosti s organima federalne uprave i time poveća stepen transparentnosti rada organa uprave u pružanju javnih usluga.

JavnaRasprava.ba je web platforma, koju je pokrenulo Udruženje građana "Zašto ne?", namijenjena je učešću građana u javnim raspravama, odnosno u procesima donošenja odluka. Na ovom portalu, pored obilja informacija o zakonima i drugim propisima, građani mogu da postavljaju pitanja parlamentarcima i učestvuju u debatama. Putem ove platforme, građani mogu saznati više o procesu donošenja zakona u BiH i radu zakonodavnih tijela na državnom i entitetskim nivoima; uključiti se u raspravu o prijedlozima zakona koji se nalaze u proceduri i komunicirati sa izabranim parlamentarcima/kama. Manjak učešća građana prati ovaj, kao i druge slične kanale komunikacije s građanima koji objavljuju informacije o pripremi i donošenju javnih politika.

Informisanje javnosti i provođenje konsultacija sa civilnim društvom u procesu izrade javnih politika u entitetima i Brčko distriktu BiH regulisano je različitim dokumentima u vidu uredbi,

³³ Ministarstvo pravde BiH, 2023, Izvještaj o provođenju pravila za konsultacije u izradi pravnih propisa za 2022. godinu http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=13466&langTag=bs-BA.

pravila, odluka, poslovnika, smjernica. Međutim, njihova primjena u praksi nije potpuna niti dosljedna.

Digitalne tehnologije su otvorile nove mogućnosti mobilizacije građana oko određenih društvenih tema i pitanja, kao i za povećanje građanske participacije. Ovo otvara mogućnosti da građani učestvuju u javnim raspravama i online, da iznose mišljenja i stavove o društvenim pitanjima. Primjetno je da se građani više angažuju u virtuelnoj sferi, ali stepen učešća je generalno nizak. Važno je naglasiti da online učešće nikada ne smije biti zamjena za učešće uživo, jer je za neke propise i dokumente koji su izuzetno važni neophodno osigurati i druge vidove učešća civilnog društva.

Prema radnom dokumentu - izvještaju Evropske komisije za 2024. godinu, BiH treba osigurati produktivne i sistematske konsultacije sa civilnim društvom u okviru inkluzivnog dijaloga o politikama te usvojiti okvir za transparentno finansiranje organizacija civilnog društva, osiguravajući na taj način poticajno okruženje za civilno društvo (Ključni prioritet 11. iz Mišljenja).

Generalno, može se zaključiti da partnerstvo između vlasti i civilnog društva nije izgrađeno. Ne postoji strateški pristup razvoju ove saradnje. Organizacije su nedovoljno aktivne u konsultacijama raznih vrsta, to se odnosi i na konsultacije koje provodi vlast u BiH, ali i na konsultacije koje provodi EU.

C. Kapaciteti OCD za učešće u procesu evropskih integracija

OCD se u bosanskohercegovačkom društvu susreću sa puno izazova u svom radu što se negativno odražava i na mogućnosti da rade na izgradnji svojih kapaciteta. Najveći izazov je nepovoljan sveukupni ambijent za civilno društvo.

Jedna od učesnica istraživanja ukazala je na širok spektar problema s kojima se suočavaju OCD:

„Izazova je puno, od konstantnog sužavanja prostora za rad koje se ogleda u usvajanju restriktivnih zakona ili u najavi usvajanja do prijetnji koje često dolaze i od najviših predstavnika vlasti koje ne bivaju adekvatno sankcionisane. Sve skupa to doprinosi jednom osjećaju, prije svega, pravne nesigurnosti, potpunog nepovjerenja u ono što zovemo vladavina prava, do straha koji je sve prisutniji kod velikog broja ljudi koji se sve više plaše da javno istupaju, javno govore, iznose svoja mišljenja. Postoji vrlo objektivan strah kod jednog broja aktivista ne za sebe nego za članove njihovih porodica. Targetiranje nije od juče.“

Po raznolikoj strukturi, civilno društvo u BiH je fragmentirano. Jedan od izazova koji prati civilni sektor u BiH jeste mali broj snažnih, razvijenih organizacija i veliki broj *grass root* organizacija, lokalno ili problemski orijentisanih i manje razvijenih, dok nedostaje organizacija srednjeg tipa koje bi mogle napredovati i razvijati se.

Prema mišljenju dijela ispitanika, primjetna je i konkurencija među OCD što, kako navode, ne bi trebao biti slučaj. Civilno društvo u BiH nije dovoljno umreženo, nedostaje sinergija unutar sektora što umanjuje snagu ovog sektora.

Među velikim brojem OCD u BiH (kao što je već pomenuto, riječ je o više od 25.000 organizacija), **postoji određeni broj visoko profesionaliziranih organizacija koje su se profilisale u različitim oblastima od važnosti za proces EU integracija. Ipak, većina OCD djeluje nedovoljno koordinisano spram procesa evropskih integracija, dok su njihovi kapaciteti značajno limitirani.**

U kontekstu EU integracija, OCD generalno ne posjeduju dovoljno znanja o ovom procesu. S druge strane, za veliki dio pregovaračkih poglavlja postoje organizacije koje imaju iskustva u tim poglavljima i mogu dati svoj doprinos.

„Važno je da se organizacije diverzificiraju i specijaliziraju što bi bilo mnogo bolje i biće sutra mnogo korisnije to znanje za ovaj proces“, naglasio je jedan od učesnika.

Generalno posmatrajući, kapaciteti OCD u BiH su limitirani različitim faktorima, dok je jedan od najznačajnijih nedostatak sredstava za finansiranje aktivnosti i programa.

Izvori finansiranja OCD su hibridni i obuhvataju članarine, podršku iz javnih budžeta, donacije i grantove međunarodnih organizacija itd. Među različitim izvorima finansiranja OCD u BiH, prema dostupnim izvorima, dominiraju sredstva dobijena iz evropskih i međunarodnih fondova.

Jedno od bitnih pitanja povezano s finansiranjem rada OCD je aspekt moguće povezanosti organizacija koje se primarno finansiraju iz javnih budžeta s organima vlasti i vladajućim političkim strankama čime se umanjuje njihova nezavisnost.

U nedostatku modela finansiranja civilnog društva, aktivnosti većine OCD ovise o stranim izvorima. Ovakva situacija se nepovoljno odražava i na percepciju same uloge i značaja OCD pa se često

smatraju „stranim plaćenicima.“ Političke okolnosti se veoma nepovoljno odražavaju na uslove za rad civilnog sektora, naročito u posljednje dvije godine.

„Prekid američkog finansiranja je izazovao lavinu drugih događaja. Tako da sad postoje kampanje protiv NVO-a. Ne samo u BiH već i u regionu. Represivne mjere, targetiraju se pojedinci. Puno je teža situacija što se tiče sigurnosti“, navela je jedna od učesnica istraživanja.

Kontinuirano sužavanje prostora za djelovanje OCD za posljedicu ima smanjenje aktivnosti OCD, kao i manje mogućnosti za razvoj kapaciteta ovih organizacija. Faktori administrativne prirode predstavljaju prepreku aktivnijem uključivanju civilnog društva u procese povezane s reformama. Poslovanje u nepovoljnom političkom ambijentu posebno je otežavajuće za OCD. Stoga je neophodna brza reakcija i dobra platforma za djelovanje koja više uključuje zajednički rad vladinog i civilnog sektora na rješavanju široko rasprostranjenih izazova koji pogađaju civilno društvo.

Kada je riječ o kapacitetima OCD za učešće u procesu evropskih integracija, ne postoje značajne razlike u stavovima ispitanika. Može se ocijeniti da manji dio organizacija u BiH ima izgrađene kapacitete i ekspertizu za određene teme, pregovaračka poglavlja koja se među prvima otvaraju, dok je na izgradnji kapaciteta većine lokalnih OCD potrebno intenzivnije i kontinuirano raditi.

VI.

PRIMJERI DOBRE PRAKSE U RADU
NA TEMAMA VAŽNIM ZA PROCES
EU INTEGRACIJA

VI. PRIMJERI DOBRE PRAKSE U RADU NA TEMAMA VAŽNIM ZA PROCES EU INTEGRACIJA

- ▼ Početkom 2013. godine, formirana je **Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH**³⁴ kao neformalna koalicija OCD koja doprinosi praćenju reformi i nadgleda primjenu politika, prava i standarda EU, fokusirajući se na pitanja demokratizacije, vladavine prava, te ljudskih i manjinskih prava. Cilj joj je praćenje procesa evropskih integracija na transparentan, stručan i nestranački način.
- ▼ Djelovanje ove koalicije – Inicijative je usmjereno na sljedeće oblasti:
- ▼ Monitoring, dokumentiranje i izvještavanje;
- ▼ Istraživanja (sistemski pristup različitim pitanjima, pregled i monitoring rada institucija, istraživanje u oblasti struktura i procesa, izrada i promocija izvještaja o stanju napretka BiH u evropskim integracijama);
- ▼ Izgradnja kapaciteta članica (okupljanje i primanje u članstvo OCD, kao i drugih zainteresovanih pojedinaca/ki koje rade na promociji vladavine prava, izgradnji demokratskog društva kao i zagovaranju ljudskih prava);
- ▼ Zagovaranje (politika, reformi političkog/pravnog sistema, prava na jednak pristup pravdi svim građanima/kama);
- ▼ Promovisanje rada Inicijative, odnosno njenih članica, putem web portala, društvenih mreža, medija;
- ▼ Edukacija (istraživača/ica, predstavnika/ca vlasti, organizacija civilnog društva, javnosti).

Agencija lokalne demokratije Mostar³⁵ je primjer visoko profesionalizirane organizacije civilnog društva koja kontinuirano uvodi inovativne pristupe i prakse. Zajedno s aktivnim građankama i građanima, LDA više od 20 godina gradi uspješne zajednice, unapređuje deliberativnu demokratiju i podstiče dobru upravu. Nosilac je prve akreditovane platforme za implementaciju EloGE metodologije³⁶ u BiH. Dvanaest jedinica lokalne samouprave iz BiH opredijelilo se za ulazak u

³⁴ <https://eu-monitoring.ba/o-inicijativi/>

³⁵ <https://www.ldamostar.org/>

³⁶ Dobro upravljanje – odgovorno vođenje javnih poslova i upravljanje javnim resursima – sažeto je u 12 principa dobrog upravljanja Vijeća Evrope. Evropska oznaka izvrsnosti u upravljanju (EloGE) dodjeljuje se lokalnim vlastima koje su postigle visok ukupan nivo dobrog upravljanja mjereno u odnosu na relevantni standard. Više informacija dostupno na: <https://www.link4cooperation.ba/eloge-program/>

postupak provođenja Programa Evropska oznaka izvrsnosti u upravljanju (ELOGE) Vijeća Evrope kroz projekat LDA Mostar „LINK za saradnju/suradnju.“ Ukupno 16 predstavnika ove platforme je certificiralo Vijeće Evrope za implementaciju ELOGE-a, koji su na raspolaganju lokalnim samoupravama kao ELOGE stručnjaci. Lokalne samouprave koje su dostigle ELOGE standard, te dobile oznaku ELOGE zajedno su Općina Jablanica, Grad Prijedor i Općina Žepče. Ova oznaka vrijedi dvije godine, nakon čega se ELOGE proces ponavlja.

Centar za promociju civilnog društva (CPCD)³⁷ je neovisna i profesionalna organizacija koja gotovo 30 godina jača civilno društvo u BiH i na ZB pružanjem kvalitetnih programa i usluga OCD, medijima, građanima i građankama, poslovnom sektoru i vlastima, te potiče njihovu saradnju i umrežavanje. CPCD razvija aktivizam, preduzetništvo i kompetencije građana.

Neke od ključnih strategija djelovanja CPCD odnose se na:

- ▼ Jačanje uloge OCD u BiH i zemljama regiona u procesima pridruživanja i djelovanja u EU, procesima demokratizacije i uspostavljanja održive vladavine prava;
- ▼ Podsticanje, jačanje i promocija građanske participacije i građanskog aktivizma na svim nivoima upravljanja;
- ▼ Analize i istraživanja u ključnim oblastima djelovanja CPCD koje uključuju civilno društvo, medije, vladavinu prava, okoliš, demokratiju i druge srodne oblasti.

Centar za promociju civilnog društva je 2006. godine otvorio Resursni centar civilnog društva, kao odgovor na potrebu postojanja takve intemedijarne strukture koja bi nevladinim organizacijama pružala različite vrste usluga, od treninga, edukacija, različitih vidova pružanja savjeta i konsultacija, prilika za umrežavanje i širu distribuciju i razmjenu informacija. Usluge centra koristi više od 10.000 OCD, kompanija, vladinih institucija i građana iz cijele BiH i regije i unapređuju svoja znanja i vještine i osigurava povećanje poslovne izvrsnosti.³⁸

Centri civilnih inicijativa (CCI) jedna je od važnih organizacija koja promoviše i podstiče građanski aktivizam i doprinosi jačanju kapaciteta pojedinaca i organizacija u rješavanju problema u zajednicama širom BiH. Ova organizacija duži niz godina provodi projekte koji doprinose procesu evropskih integracija. U okviru projekta „Resurni centar za civilno društvo u BiH u procesu EU integracija“ (2018-2021), između ostalog, kreirana je web platforma www.EUresurs.ba kao servis i

³⁷ <https://civilnodrustvo.ba/o-nama/>

³⁸ <https://www.linkedin.com/in/smart-resursni-centar-523a6a70/?originalSubdomain=ba>

podrška OCD i građanima u procesu evropskih integracija. Resursni centar za OCD u BiH je razvijen u cilju razvoja i jačanja kapaciteta OCD, podsticanja njihovog umrežavanja, te unapređenja vještina kojima raspolažu. U ovom kontekstu, Resursni centar nastoji igrati ključnu ulogu kao centralno mjesto za povezivanje, koordinaciju i razvoj kapaciteta OCD, pružajući im potrebnu podršku da bi efikasno odgovorili na zahtjeve reformskih procesa.

Od februara 2024, u partnerstvu s Omladinskim centrom Vermont iz Brčkog, CCI implementira Resursni centar za organizacije civilnog društva BiH³⁹, projekat u trajanju od 36 mjeseci.

Cilj projekta je podsticanje učešća OCD u procesima donošenja odluka, s posebnim naglaskom na neophodne reformske procese za pristupanje EU.

Projekat je posebno fokusiran na:

- Razvoj kapaciteta OCD, uključujući lokalne organizacije i neformalne grupe, da postanu samoodrživi, priznati i uticajni akteri u reformskim procesima. Projekat će pružiti niz usluga, resursa, informacija, obuke i mentorske pomoći lokalnim OCD. Ova podrška će ojačati njihove kapacitete i održivost, pozicionirajući ih kao uticajne aktere u svojim područjima djelovanja.
- Pomoć OCD u učešću u reformskim procesima uključivanjem u mehanizme konsultacija, zalaganjem za usvajanje kritičnog zakonodavstva i praćenjem napretka u oblastima relevantnim za integraciju u EU. Projekat će osigurati osnovne analize, mape puta i izvještaje o monitoringu koji će poslužiti kao ulazne informacije za zagovaranje specifičnih mjera u oblastima od vitalnog značaja za EU integraciju, naglašavajući Klaster I, II i III. Projekat Resursnog centra za OCD BiH će također podržati OCD i/ili njihove mreže u zagovaranju i učešću u radnim grupama relevantnih institucija.
- Poboljšanju okruženja za civilno društvo u BiH, naglašavajući transparentnost, objektivnost i nepristrasnost javnog finansiranja OCD. Projekat će zagovarati poboljšanje okruženja za rad OCD, koncentrišući se na finansiranje OCD iz javnih fondova, posebno na višim nivoima vlasti (državni, entitetski, kantonalni). Nadalje, bavit će se još najmanje jednim pitanjem od značaja za rad civilnog društva, kao što je poboljšanje i ažuriranje registra aktivnih OCD ili razvoj strategije za stvaranje povoljnog okruženja za razvoj civilnog društva u BiH.

³⁹ Više informacija o projektu: <https://euresurs.ba/aktuelni-eu-projekti/resursni-centar-za-organizacije-civilnog-drustva-u-bih/>

Bitno je pomenuti i iskustvo CCI u radu s neformalnim grupama građana. Prema informacijama iz ove organizacije, podržano je kreiranje više od 50 neformalnih grupa građana. Riječ je o velikom projektu borbe protiv korupcije, finansira ga USAID, koji je trebao da se nastavi. Projekat je ostvario odlične rezultate - veliki broj neformalnih grupa je prerastao u organizacije.

Među primjerima dobre prakse, važno je istaći i savremene koncepte podsticanja učešća građana u procesima donošenja odluka kao što je deliberativna demokratija. Proces deliberativne demokratije je „proces u kojem reprezentativna grupa ljudi analizira dokaze, vodi raspravu u cilju pronalaženja zajedničkog stava i priprema detaljne preporuke o pitanjima javnih politika namijenjene javnim organima“ (OECD, 2020). Proces je utemeljen na ideji da demokratsko političko odlučivanje treba biti zasnovano na „pravičnoj i razložnoj diskusiji među građanima“ te da te odluke trebaju biti predmet „deliberacije slobodnih i jednakih građana“.⁴⁰

Odbor ministara Vijeća Evrope usvojio je Preporuku CM/Rec(2023) državama članicama (6. septembra 2023. na 1473. sastanku zamjenika ministara)⁴¹ o deliberativnoj demokratiji. Preporučuje se vladama država članica da:

- ▀ prepoznaju da se postupcima deliberacije, ako se pravilno provode, može upotpuniti predstavnička demokratija i proširiti mogućnosti doprinosa građana razvoju politika i izradi zakonodavstva;
- ▀ svaki postupak deliberacije na koji se odluče provodi u skladu sa sljedećim načelima:
 - dostupnost pravnog okvira;
 - jasnoća mandata i oblikovanja;
 - pravedna zastupljenost;
 - omogućeno i informisano učešće;
 - kompetentno vođenje (facilitacija);
 - odgovornost;

⁴⁰ <https://rm.coe.int/cg-2002-42-12-bos-beyond-elections-the-use-of-deliberative-methods-in-/1680aa232d>

⁴¹ <https://rm.coe.int/preporuka-odbora-ministara-drzavama-clanicama-o-deliberativnoj-demokraciji/1680acf278>

- nadzor i dobro upravljanje,
- • evaluacija i učenje.
- uspostave mjere i preduzmu aktivnosti, uključujući, prema potrebi, unošenje odredaba u pravni okvir kako bi se javnim institucijama na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, koje žele provoditi postupke deliberacije, omogućilo ili ih se potaknulo da to čine u skladu s navedenim načelima, kako su utvrđena u Dodatku;
- osiguraju da se ova preporuka, uključujući njezin Dodatak, prevede i široko diseminira relevantnim tijelima na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Na području BiH implementira se projekat “**Inoviranje demokratskog učešća na lokalnom nivou u Bosni i Hercegovini**” koji ima za cilj unaprijediti kvalitet lokalne demokratije i stvoriti mogućnosti građanima da se uključe u inovativne participativne procese u Mostaru i širom BiH. Projekat promoviše nove demokratske pristupe, otvorenu vlast, javnu etiku, transparentno i inkluzivno kreiranje lokalne politike u zemlji.

Projekat implementira Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Evrope u sklopu Akcijskog plana Vijeća Evrope za BiH 2022-2025, a u skladu s principima sadržanim u Evropskoj povelji o lokalnoj samoupravi (ETS br. 122) i Dodatnom protokolu o pravu na učešće u poslovima lokalne vlasti (CETS br. 207).⁴²

Proces deliberacije je napredniji oblik učešća građana u mnogim zajednicama u kojem vlasti na lokalnom, regionalnom ili nacionalnom nivou žele da uključe reprezentativne grupe građana u proces donošenja odluka. Proces deliberacije se sastoji od četiri glavne faze: odabir građana, učenje, jačanje kapaciteta i deliberacija. Grad Mostar u proces deliberacije zakoračio je još u 2021. godini, kada je organizovana prva Skupština građana u Mostaru.⁴³ Grupa je okupila reprezentativnu grupu od 48 nasumično odabranih građana koji su tokom četiri uzastopna vikenda vijećali i izradili 32 preporuke vezane za čistoću grada i održavanje javnih prostora u Mostaru. U procesu Skupštine građana Grada Mostara predviđena je posebna uloga za lokalne aktere, kao što su institucije,

⁴² <https://www.coe.int/bs/web/sarajevo/innovating-democratic-participation-at-local-level-in-bosnia-and-herzegovina>

⁴³ Implementiran je od strane Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti u okviru Akcijskog plana Vijeće Evrope za BiH za period od 2022. do 2025. godine te je u skladu s principima definisanim Evropskom poveljom lokalne samouprave (ETS No.122) i Dodatnim protokolom o pravu učešća u poslovima lokalnih vlasti (CETS No. 207), Više informacija o projektu dostupno je na linku: <https://mostargradimo.ba/>

neformalne grupe stanovnika i NVO. Svi oni imaju pravo predlagati određene teme koje će se obrađivati tokom faze učenja, stručnjake za prezentacije, a mogu i sami predlagati preporuke.

„Green Kick“⁴⁴ - projekat provodi Centar za razvoj i podršku CRP Tuzla, u partnerstvu s organizacijama Fondacija za razvoj sjevera Crne Gore, FORS Montenegro i SMART Kolektiv iz Srbije. Projekat ima za cilj povećati uticaj civilnog društva u BiH, Crnoj Gori i Srbiji na zakonodavstvo u oblasti dekarbonizacije i ublažavanja posljedica klimatskih promjena, razvojem kapaciteta, poboljšanjem saradnje OCD s jedinicama lokalne samouprave i kampanjom regionalne GEAR mreže. Trogodišnji projekat će biti realizovan u navedenim zemljama, a glavne aktivnosti uključuju, treninge za OCD; Kampanju podizanja svijesti; Participativni proces izrade lokalnih politika u oblasti zaštite okoliša (SECAP) itd. Ovaj projekat dio je Evropske klimatske inicijative (EUKI) (<https://www.euki.de/en>) Njemačkog federalnog ministarstva ekonomskih poslova i klimatske akcije (BMWK).

„BH Green Triangle“ – projekat implementiraju Centar za razvoj i podršku, LINK i LIR Evolucija. Cilj projekta je unaprijediti uticaj civilnog društva u BiH, u oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promjena, izgradnjom kapaciteta, unapređenjem saradnje OCD sa vlastima i javnom kampanjom regionalne GreenWorks mreže OCD. Projekat omogućava dalje jačanje uspostavljene mreže GreenWorks, izgradnjom kapaciteta i unapređenjem saradnje sa 15 lokalnih samouprava u BiH, omogućavanjem procesa dekarbonizacije, prilagođavanja i ublažavanja klimatskih promjena, uz učešće javnosti u planiranju, kreiranju javnih politika, donošenju odluka, zastupajući interese građana.

Projekat direktno podstiče proces dekarbonizacije na lokalnom nivou kroz jačanje kapaciteta jedinica lokalne samouprave i izradu 15 održivih energetske klimatskih akcionih planova (SECAP) za period do 2030. godine, promovišući korištenje čiste i održive energije i ekološkog plana lokalne politike, čime se podržava realizacija Akcijskog plana za provođenje Sofijske deklaracije o Zelenom Programu za ZB za period 2021-2030.

BH Green Triangle takođe planira jačanje kapaciteta, dodjelu podgrantova, te umrežavanje za 15 OCD. Ovaj projekat će organizacijama civilnog društva ojačati kapacitete u oblasti dekarbonizacije, prilagođavanja i ublažavanja klimatskih promjena na lokalnom nivou.

⁴⁴ Centar za razvoj i podršku, Tuzla <https://crp.org.ba/>

Projekat finansira EU kroz Program: EU4CS – Podrška postojećim i novoosnovanim mrežama organizacija civilnog društva.

„Mreža Aarhus centara za zelenu agendu i zaštitu životne sredine“ – projekat koji provode udruženje Resursni Aarhus centar u BiH, Centar za životnu sredinu Banja Luka, Centar za ekologiju i energiju Tuzla, Eko forum Zenica, Udruga Dinarica Mostar.

Cilj projekta je ojačati uključenost mreže Aarhus centara u formulaciju, implementaciju i praćenje strategija, politika i procesa donošenja odluka u vezi sa EU integracijama u sektoru životne sredine i klimatskih promjena.

Projekat je fokusiran na:

- – Poboljšanje transparentnosti i dijaloga između institucija i nevladinog sektora, posebno u pogledu implementacije Sofijske deklaracije i Zelene agende za Zapadni Balkan i ratifikacije PRTR protokola;
- – Jačanje učešće građana u politici zaštite životne sredine i procesima donošenja odluka na lokalnom nivou jačanjem adekvatne implementacije Arhuske konvencije, jačanjem lokalnih organizacija civilnog društva u njihovoj borbi protiv korupcije u sektoru životne sredine i energetike i edukacijom građana da na adekvatan način učestvuju u procesima odlučivanja o životnoj sredini;
- – Iniciranje stvaranja zakonskog okvira koji će na adekvatan način zaštititi građane i aktiviste za zaštitu okoliša od zloupotreba i marginalizacije do kojih dolaze pozivajući na pozitivne promjene okoliša u BiH, te edukacijom građana za borbu protiv SLAPP tužbi;
- – Promovisanje i podizanje svijesti građana o svim važnim aspektima Zelene agende za Zapadni Balkan i predstojećoj društveno-ekonomskoj tranziciji podržavajući zelenu tranziciju i društveno-ekonomski razvoj.⁴⁵

Projekat se finansira iz sljedećih izvora:

⁴⁵ <https://www.ekoforumzenica.ba/projekti/mreza-arhus-centara-za-zelenu-agendu-i-zastitu-zivotne-sredine/>

- ▼ EU4CS – Support to existing and newly established Civil Society Organisations’ networks – EuropeAid/176421/DD/ACT/BA, Aarhus Centers’ Network for Green Agenda and Environmental Protection BH”;
- ▼ Ministarstvo za prostorno uređenje, promet i komunikacije i zaštitu okoliša ZDK;
- ▼ Fond za zaštitu okoliša FBiH.

I pored određenog napretka, ciljanih programa i projekata, proces evropskih integracija BiH je spor i dosadašnji rezultati su nedovoljni. Glavni razlozi su neefikasnost rada vlasti, unutrašnje podjele po političkoj osnovi, više deklarativna nego suštinska opredijeljenost da se ubrzaju reformski procesi i dr. Kada je riječ o saradnji vladinog i civilnog sektora, proces usporava nedovoljna privrženost institucija saradnji i ispunjavanju obaveza u vezi s uključivanjem civilnog društva, nedovoljna uvezanost i nedostatak koordinacije unutar civilnog društva, kao i nedostatak resursa koji utiče na smanjene mogućnosti i ograničene kapacitete OCD.

VI.

MECHANIZMI I PODRŠKA EU CIVILNOM DRUŠTVU

VII. MEHANIZMI I PODRŠKA EU CIVILNOM DRUŠTVU

U fokusu podrške EU civilnom društvu za period 2021-2027. jeste **jačanje participativnih demokratija i procesa usklađivanja i integracije ZB i Turske sa EU** kroz jačanje doprinosa koji u toj oblasti daje civilno društvo. Ona će biti usmjerena na ostvarivanje sljedeća tri ishoda:

1. Podsticajno okruženje za sprovođenje aktivnosti civilnog društva

- Podsticajno okruženje u smislu zakona i politika za uživanje osnovnih prava i sloboda, s naglaskom na slobodi udruživanja, okupljanja i izražavanja.
- Podsticajno finansijsko okruženje koje osigurava podršku održivosti OCD, uz postojanje odgovarajućih pravila o finansiranju i oporezivanju za civilno društvo.

2. Ojačani saradnja i partnerstvo između OCD-a i institucija javnog sektora

- Institucije javnog sektora zemalja korisnica IPA programa uključuju OCD-e u postupke donošenja odluka, javnih politika i nadzor te prepoznaju njihov značaj za društvenu raspravu o javnim politikama i procesu evropskih integracija.
- Institucije javnog sektora zemalja korisnica IPA programa doprinose jačanju civilnog društva tako što sarađuju s njim u okvirima strateških politika i relevantnih institucionalnih mehanizama.

3. Povećani kapaciteti i otpornost OCD-a za djelotvornije sprovođenje njihovih aktivnosti

- OCD-i su osposobljeni za djelovanje, postupaju transparentno i odgovorno.
- Djelovanje OCD-a se vodi vizijom, strateški je usmjereno i zasnovano na činjenicama.
- OCD-i raspolažu adekvatnim kadrovima i finansijskim sredstvima.

EU je glavni pružalac finansijske pomoći BiH, posebno u okviru Instrumenta za predpristupnu pomoć (IPA) II (2014-2020.) u ukupnom iznosu od 539,6 miliona eura i 309,8 miliona eura u okviru IPA III (2021-2024). Osnove pristupanja EU – dobro upravljanje, vladavina prava i ljudska prava – primaju 43,97% pomoći u okviru IPA III, dok 56,03 % otpada na ciljani održivi i inkluzivni rast. Pomoć EU obuhvata i finansiranje civilnog društva i sufinansiranje učešća u programima Unije.⁴⁶

⁴⁶ Izvještaj o BiH za 2024. godinu https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/izvjesce-o-bosni-i-hercegovini-za-2024-godinu_1730986501.pdf

BiH učestvuje u tri programa prekogranične saradnje, kao i u programima transnacionalne saradnje za Jadransko-jonsku regiju i Dunavsku regiju.

BiH učestvuje u osam programa EU: Fiscalis 2020, Customs 2020, Program konkurentnosti preduzeća te malih i srednjih preduzeća (COSME), Erasmus+, Kreativna Evropa, Evropa za građane, Horizon 2020 i Zdravstveni program 2014-2020.

Kada je riječ o mehanizmima za uključivanje civilnog društva i jačanje međusektorske saradnje u EU, bitno je pomenuti Evropski ekonomski i socijalni odbor (EESO). EESO predstavlja jedinstveni forum za savjetovanje, dijalog i postizanje saglasnosti među predstavnicima svih različitih sektora "organizovanog civilnog društva" koje uključuje poslodavce, sindikate i grupe poput stručnih i lokalnih udruženja, organizacija za mlade, ženskih udruženja, potrošača, boraca za zaštitu okoliša i mnogih drugih.⁴⁷

ESSO ima za cilj da pomogne osigurati demokratskije i učinkovitije kreiranje politika i zakona EU koji zaista odražavaju potrebe građana EU. Tri osnovna zadatka ESSO su:

- savjetovati Evropski parlament, Vijeće i EK;
- pobrinuti se da se stavovi OCD poslušaju u Bruxellesu i pojačati njihovu svijest o učinku koji zakonodavstvo EU ima na život građana Unije;
- podržati i ojačati organizirano civilno društvo unutar i izvan EU.

Rezolucija ESSO o temi „Uključenost organizovanog civilnog društva u nacionalne planove za oporavak i otpornost – Što funkcioniše, a šta ne?“⁴⁸, pripremljena na osnovu savjetovanja održanih u 27 država članica, ukazala je da, iako veliki broj država članica u okviru izrade nacrtu planova za oporavak i otpornost predviđa neki oblik savjetovanja sa OCD, znatno ih manje omogućuje njihovo istinsko učešće u tom postupku i stvarnu učinkovitost prijedloga koji iz tog učešća proizilaze.

⁴⁷ <https://www.hgk.hr/egso/europski-gospodarski-i-socijalni-odbor-egso>

⁴⁸ Evropski ekonomski i socijalni odbor, (2021/C 155/01), Rezolucija Evropskog ekonomskog i socijalnog odbora o temi „Uključenost organiziranog civilnog društva u nacionalne planove za oporavak i otpornost – Što funkcioniše, a šta ne?“ (na temelju savjetovanja održanih u 27 država članica) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XE0693>

ESSO smatra da učešće civilnog društva mora nadilaziti ekonomsku, socijalnu i ekološku dimenziju i protezati se na važna područja kao što su budućnost Evrope ili pristupni i predpristupni pregovori sa zemljama kandidatkinjama za članstvo u EU.

Prema Uredbi (EU) 2021/241 Evropskog parlamenta i vijeća od 12. februara 2021. o uspostavi Mehanizma za oporavak i otpornost države članice dužne su voditi svoje ekonomske politike tako da doprinose ostvarivanju ciljeva Unije i u kontekstu općih smjernica koje oblikuje Vijeće.⁴⁹ Država članica koja želi primiti finansijski doprinos dostavlja Komisiji plan za oporavak i otpornost. Plan za oporavak i otpornost mora biti propisno obrazložen i potkrijepljen dokazima. U njemu moraju posebno biti navedeni propisani elementi, između ostalog, za izradu i, ako je to moguće, provedbu plana za oporavak i otpornost, sažetak postupka savjetovanja, provedenog u skladu sa nacionalnim pravnim okvirom, sa lokalnim i regionalnim vlastima, socijalnim partnerima, OCD, organizacijama mladih i drugim relevantnim akterima, te način na koji je doprinos aktera uzet u obzir u planu za oporavak i otpornost.

U zaključcima o evropskoj demokratiji, donesenim na Konferenciji o budućnosti Evrope 9. maja 2022, postavljeni su ciljevi većeg učešća građana i jačih struktura participativne demokratije i deliberativnog djelovanja. S obzirom na rezultate Konferencije o budućnosti Evrope i svoju važnu ulogu, ESSO je predstavio različite mogućnosti koje bi mogle poslužiti kao nacrt za institucionalne reforme, a najbolje bi služile njegovoj svrsi.⁵⁰

Između ostalog, ESSO će pokrenuti evropsku sedmicu civilnog društva kako bi ojačao svoju ulogu doma evropskog civilnog društva i proširio doseg svojih vodećih inicijativa poput Dana civilnog društva, Dana evropske građanske inicijative, Tvoja Evropa, tvoje mišljenje (YEYS) i Nagrade za civilno društvo. Ta će inicijativa okupiti ključne aktere u evropskim i nacionalnim organizacijama civilnog društva i osigurati forum za dijalog o pitanjima od važnosti za aktere civilnog društva na evropskom nivou. Nastojati će ojačati aktivnosti na lokalnom nivou kako bi u što većoj mjeri uključio one čije su mogućnosti učešća u raspravama o evropskim pitanjima ograničene i osigurao da se u postupcima donošenja odluka u obzir uzme i njihov glas.

OCD cijene da je najava donošenja Strategije za podršku, osnaživanje i zaštitu civilnog društva u okviru Programa rada Evropske komisije za 2025. godine istorijska prilika za jačanje demokratije i

⁴⁹ Službeni list Evropske unije od 18.2.2021., Uredba (EU) 2021/241 Evropskog parlamenta i vijeća od 12. februara 2021. o uspostavi Mehanizma za oporavak i otpornost <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0241>

⁵⁰ <https://www.odraz.hr/novosti/novosti-iz-egso-a/rezolucija-egso-a-ujedinjeni-za-demokraciju/>

preokretanje trenda dugogodišnjeg smanjenja građanskog prostora.⁵¹ Odluka dolazi nakon kampanje ECF, i drugih aktera koji su zagovarali strategiju za rješavanje široko rasprostranjenih izazova koji pogađaju civilno društvo u Evropi – uključujući neprijateljske zakone, ograničenja financiranja, klevetničke kampanje, uznemiravanje i SLAPP tužbe.

Bitno je pomenuti da je EU posvećena ostvarivanju Agende 2030. Ciljevi održivog razvoja dio su svih Komisijinih prijedloga, politika i strategija, kao i godišnjih programa rada Komisije.⁵² Provedbu ciljeva održivog razvoja EK prati od 2017. godine u okviru godišnjih izvještaja o praćenju ciljeva održivog razvoja.

Civilno društvo mora imati ključnu ulogu u provedbi Programa za razdoblje do 2030. na svjetskom, regionalnom i nacionalnom nivou.

Podsjećanja radi, ESSO je 2016. godine pozvao na uspostavu Foruma evropskog civilnog društva za održivi razvoj kako bi se promovisala i nadzirala provedba Programa za razdoblje do 2030.⁵³ U tom Forumu svi akteri, uključujući i Vijeće, Komisiju, Parlament i civilno društvo, trebaju u potpunosti učestvovati kao ključni akteri kako bi evropskim građanima rad Foruma postao transparentniji, a njegova odgovornost jasnija. **Demokratska provedba Programa za razdoblje do 2030. zahtijeva potpuno uključivanje OCD na svim nivoima, uključujući nadzor i reviziju.** Predloženo je uspostavljanje posebnog programa i linije finansiranja za podršku izgradnji kapaciteta OCD tako da u potpunosti mogu učestvovati u ovom postupku.

⁵¹ <https://gong.hr/2025/02/12/eu-komisija-obecala-donijeti-strategiju-o-zastiti-i-osnazivanju-civilnog-drustva/>

⁵² https://croatia.representation.ec.europa.eu/news/eu-pred-un-om-predstavio-pregled-provedbe-programa-odrzivog-razvoja-do-2030-2023-07-19_hr

⁵³ Mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog odbora o temi Program za razdoblje do 2030. – Predanost Europske unije ostvarenju ciljeva održivog razvoja na svjetskoj razini, Izvjestitelj: Ioannis VARDAKASTANIS <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52016IE0758>

VIII.

MODELI SARADNJE I ISKUSTVA OCD U ZEMLJAMA REGIONA ZB I EU U (PRED)PRISTUPNOM EU PROCESU

VIII. MODELI SARADNJE I ISKUSTVA OCD U ZEMLJAMA REGIONA ZB I EU U (PRED)PRISTUPNOM EU PROCESU

A. Republika Srbija

Republika Srbija je podnijela zahtjev za članstvo u EU u decembru 2009, a status zemlje kandidatkinje dodijeljen joj je u martu 2012. Pregovori o pristupanju između EU i Srbije počeli su u januaru 2014. Dosad su otvorena 22 pregovaračka poglavlja.

Da bi uspešno vodila pregovore o članstvu u EU, koji zahtijevaju visok nivo koordinacije svih državnih institucija, Republika Srbija je formirala više tijela koja će nositi ovaj proces. U skladu s novom metodologijom pristupnih pregovora 2021. godine formirana je i nova struktura za vođenje pregovora sa EU i došlo je do reorganizacije institucija zaduženih za proces evropskih integracija.

Odlukom Vlade Srbije formirano je tijelo Koordinacija za vođenje pregovora Republike Srbije, na čijem čelu se nalazi ministar/ka za evropske integracije i Tim za podršku pregovorima, čiji su članovi koordinatori šest pregovaračkih klastera. Uvedena je pozicija glavnog pregovarača na kojoj se nalazi ministar/ka za evropske integracije.

Koordinacija za vođenje pregovora Republike Srbije zadužena je za pripremu i izradu svih prijedloga tokom pristupnih pregovora. Uz to, njen zadatak je i da usmjerava i ocjenjuje rad Tima za podršku pregovorima.⁵⁴

Tim za podršku pregovorima obrazuje se za obavljanje zadataka pripremanja i izrade nacrtu pregovaračkih pozicija za vođenje pregovora o pristupanju Republike Srbije EU i pružanja pomoći ovlaštenom glavnom pregovaraču Republike Srbije - ministru u Vladi nadležnom za evropske integracije u procesu vođenja pregovora o pristupanju Republike Srbije EU.

Tim za podršku pregovorima čine:

- ▼ koordinator oblasti obuhvaćenih pregovaračkim klasterom Osnove;

⁵⁴ Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije <https://www.mei.gov.rs/srl/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/uvod/organizaciona-struktura-republike-srbije-za-vodjenje-pristupnih-pregovora/>

- koordinator oblasti politika EU obuhvaćenih pregovaračkim klasterom Unutrašnje tržište;
- koordinatori koji zajednički koordiniraju oblasti politika pregovaračkog klastera Konkurentnost i inkluzivni rast;
- koordinatori koji zajednički koordiniraju oblasti politika pregovaračkog klastera Zeleni dogovor i održiva povezanost;
- koordinatori koji zajednički koordiniraju oblasti politika pregovaračkog klastera Resursi, poljoprivreda i kohezija;
- koordinatori oblasti politika pregovaračkog klastera Vanjski odnosi;
- državni sekretar ili pomoćnik ministra u ministarstvu nadležnom za poslove finansija, posebno zadužen za usklađivanje ispunjavanja ekonomskih kriterija obuhvaćenih pregovaračkim klasterom Osnove;
- direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju ili njegov zamjenik, posebno zadužen za usklađivanje postizanja izvršavanja obaveza u dijalogu koji olakšava EU obuhvaćenih pregovaračkim klasterom Osnova;
- šef Misije Republike Srbije pri EU - ambasador;
- predstavnik Kabineta predsjednika Vlade;
- predstavnik Generalnog sekretarijata Vlade;
- šef kabineta glavnog pregovarača - ministra nadležnog za evropske integracije;
- ekspertske članovi.

Glavni pregovarač - ministar za evropske integracije, na sastancima Koordinacije za vođenje pregovora o pristupanju s koordinatorima oblasti politika pregovaračkih klastera u Timu za podršku pregovorima utvrđuje radna zaduženja, razmatra njihovo provođenje, ocjenjuje doprinos djelovanju Tima, kao i stepen ostvarenosti pripreme koju su pojedini članovi Tima u svom djelokrugu poslova postigli.

Pregovaračke grupe predstavljaju međuresorna radna tijela, čiji su članovi predstavnici institucija zaduženih za predlaganje i primjenu propisa kojima se vrši usklađivanje s pravnim tekovinama EU.

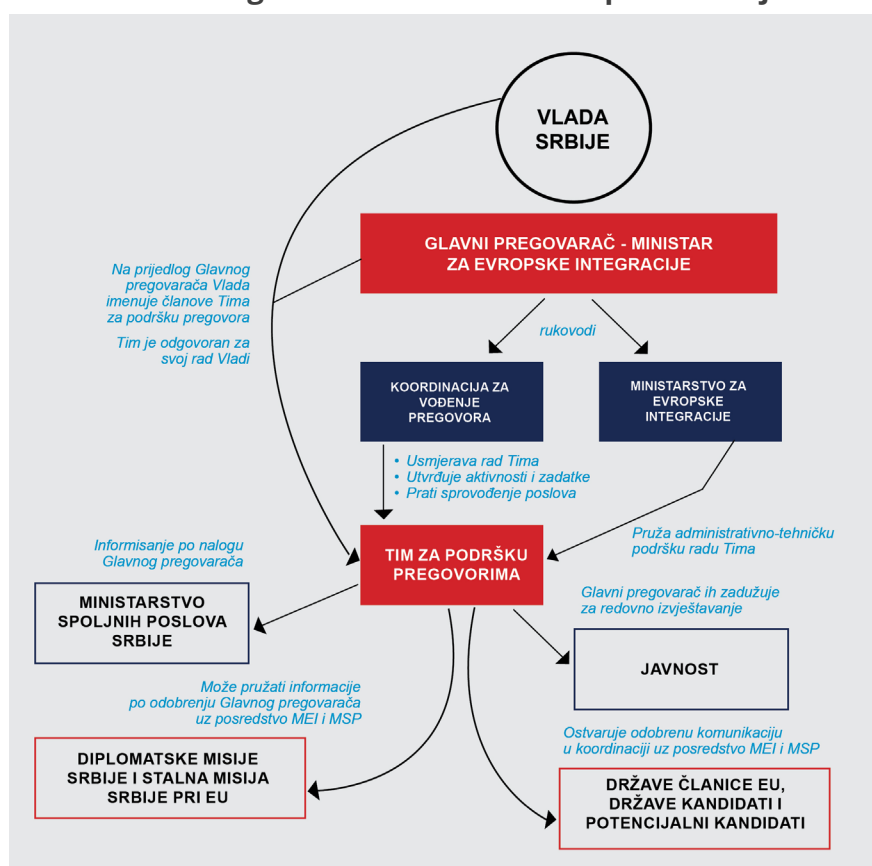
Tim za podršku pregovorima i Ministarstvo za evropske integracije učestvuju u radu svih pregovaračkih grupa u svim fazama procesa.

U Srbiji su OCD uključene kroz Nacionalni konvent o EU, ali njihova uključenost se često svodi na konsultacije koje nemaju obavezujući karakter.

Kako smatraju naši ispitanici, ključna prepreka je nedostatak sistemskog mehanizma koji bi osigurao da mišljenja i preporuke OCD imaju stvaran uticaj na sadržaj pregovaračkih dokumenata i javnih politika.

Bez obzira na to, njihov glas se i te kako vrednuje i čuje u samom Bruxellesu. Na primjer, EK svake godine poziva OCD da pruže osvrt na stanje u pregovorima između EU i Srbije, ostvarujući tako značajan uticaj na sadržaj godišnjih izvještaja EK. Uz takve i druge inicijative, OCD ostvaruju posredan, ali značajan uticaj na pregovore.

Slika 3. Pregovaračka struktura u Republici Srbiji⁵⁵

Nacionalni konvent o EU ima formalnu ulogu u pregovaračkom procesu koja se zasniva na memorandumu koji je potpisan 2014. godine s tadašnjim parlamentom. Pozicija konventa se ogleda u tome da, formalno, radne grupe nacionalnog konventa imaju ulogu u odobravanju pregovaračkih pozicija za svako konkretno poglavlje. Dakle, pregovaračka pozicija koju izrađuje država, koja treba da

⁵⁵ Centar za evropske politike, Autor: Strahinja Subotić, programski menadžer i viši istraživač, Dizajnerka: Anesa Omeragić, koordinatorka za komunikacije i organizaciju događaja.

ide ka EU da bi se radila zajednička pozicija EU, mora da prođe taj finalni klirens od OCD, okupljenih u radnoj grupi koja je relevantna za određeno poglavlje.

Nacionalni Konvent o EU⁵⁶ je savez udruženja nastao sa ciljem da održava i unapređuje dijalog između predstavnika državne administracije, političkih stranaka, NVO, stručnjaka, privrede, sindikata i profesionalnih organizacija o pristupanju Srbije EU. Misija konventa je da prati, analizira i ocjenjuje napredak u procesu pristupanja, da zagovara i građanima i građankama Srbije prezentuje dobiti i troškove članstva u EU.

Zajedno sa više od 850 organizacija članica predstavlja najveću organizovanu podršku integraciji Srbije u EU. Konvent čine OCD odabrane prema kriterijima ekspertize, reprezentativnosti, postojećim referencama i već formiranim mrežama. Glavna uloga radnih grupa je da prate, analiziraju i ocjenjuju napredak u pregovorima sa EU u relevantnim poglavljima. Rad radnih grupa Konventa tematski prati strukturu Pregovaračkih radnih grupa za pregovore sa EU Vlade Republike Srbije. Takođe, postoji mogućnost udruživanja u međusektorske radne grupe ili osnivanje jedne ili više podgrupa u skladu sa složenošću poglavlja koje prate. Radne grupe koncipiraju svoj rad i kreiraju programe potpuno autonomno.

U Srbiji su razdvojene radne grupe koje vodi država i radne grupe civilnog društva koje rade *shadow monitoring* onoga što radi država.

Na osnovu iskustava ispitanika, saznajemo da je proces uključivanja civilnog društva 2015, 2016. i 2017. godine bio prilično konstruktivan. Odnosno, imali su pravo da zajedno razvijaju akcijski plan za poglavlje 23, koje je, između ostalog, bilo i osnova za usvajanje zajedničke pregovaračke pozicije. Konvent, odnosno radna grupa, bila je zadužena za monitoring, za *shadow monitoring* istog i vlada je u obavezi, u skladu s tim dogovorenim modelom rada, dva puta godišnje da izvještava OCD o napretku koja je ostvarila u određenim pogledima. Kako navode ispitanici, situacija se drastično promijenila od 2017. do 2020. kada je pokrenut pokušaj reforme pravosuđa u skladu s poglavljem 23, kada je ministarstvo pokušalo da predstavi neku svoju verziju kako bi taj sistem trebalo da izgleda, kojem su se usprotivili ne samo OCD, nego i profesionalna udruženja i pojedini visoki sudovi.

⁵⁶ <https://eukonvent.org/>

U pogledu okruženja u kojem radi, civilno društvo u Srbiji trenutno je u vrlo nepovoljnoj situaciji i to nije nov trend, kako navode ispitanici. To je nešto što napreduje od 2018. godine, ali je u posljednjih godinu dana primjetan ekstremno pad u pogledu podsticajnog okruženja za rad civilnog društva.

Nacionalni konvent je u februaru 2025. godine donio odluku da zamrzne sve aktivnosti koje se tiču komunikacije s političkim nivoom Vlade i Narodne skupštine. Ostavili su mogućnost saradnje na tehničkom nivou, jer te veze moraju da se održavaju bez obzira na to ko je trenutno na vlasti. To podrazumijeva saradnju s ljudima koji su zaposleni u ministarstvima, koji se bave određenim oblastima da bi određeni nivo saradnje opstao.

Zbog situacije u zemlji, odnosno načina na koji Vlada tretira demonstrante i zbog sve češćih napada na civilno društvo, uključujući i članice Nacionalnog konventa, Konvent je donio takvu odluku.

U isto vrijeme kada je Konvent donio ovu odluku, grupa OCD je donijela odluku da istupi iz svih radnih grupa i tijela koja su pod okriljem Vlade ili Skupštine i da do daljnjeg izbjegava učešće u takvoj vrsti formata, osim ukoliko se ne radi o nečemu što bi znatno unaprijedilo ljudska prava.

Na osnovu provedenih intervjua, relevantno civilno društvo, posebno u kontekstu evropskih integracija, trenutno nema nikakvu vrstu komunikacije s Vladom ili Narodnom skupštinom, dok se ne izmijene uslovi zbog kojih je prekinuta komunikacija, a to su, prije svega, konkretan napad na OCD i lažirani sudski procesi protiv njih i neispunjavanje zahtjeva demonstranata na ulici. Kada je riječ o kapacitetima, posebno ekspertizi OCD, situacija se razlikuje od radne grupe do radne grupe, zato što je sastav radnih grupa različit. U nekima su zastupljeni individualni eksperti, u nekima su predstavnici OCD, predstavnici pravosudnih asocijacija i drugih vrsta asocijacija, na primjer poslodavci ili sindikati, čak su univerzitetski predstavnici u nekoliko radnih grupa.

Šarolik sastav je najčešće u ekonomskim poglavljima, gde je mnogo teže naći OCD koje se bave upravo tim temama, zbog čega se nastoji osigurati širi sastav.

Pored Nacionalnog konventa, u Srbiji postoji Koalicija prEUgovor koju čini sedam OCD. Misija koalicije je da nadgleda provođenje politika iz oblasti pravosuđa i osnovnih prava (Poglavlje 23) i pravde, slobode i bezbjednosti (Poglavlje 24) i predlaže mjere za unapređenje stanja.⁵⁷

⁵⁷ <https://preugovor.org/prEUgovor/121/O-nama.shtml>

Nadalje, postoji i Koalicija 27 koju su osnovale su OCD 2014. godine, prvenstveno radi praćenja i doprinosa pregovorima u vezi s Poglavljem 27 (sada u Klastera 4) – životna sredina i klimatske promjene.⁵⁸

Strategija (2022-2030) za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva Srbije usvojena je u februaru 2022, formiran je i Savjet za razvoj i saradnju sa civilnom društvom čiji mandat je praćenje i analiza stanja i davanje prijedloga za poboljšanje u oblastima kao što su sloboda udruživanja i sloboda okupljanja; sloboda izražavanja; uključivanje građana u proces donošenja odluka, transparentnost i pristup informacijama; pravni okvir za djelovanje organizacija (pravni i finansijski okvir djelovanja); finansiranje iz javnih sredstava; filantropija; pružanje usluga; volontiranje, neformalno obrazovanje i građanski aktivizam. Ovo radno tijelo takođe ima za cilj praćenje implementacije Strategije i implementacije pratećih akcijskih planova. Međutim, Strategija je ostala na nivou dokumenta, a Savjet se ne sastaje.

U Srbiji je registrovano više od 30.000 udruženja (pretežno u urbanim sredinama, najviše u Beogradu i Vojvodini), od kojih se većina suočava s nedovoljnim kapacitetima za aktivizam ili zagovaranje. Prema navodima ispitanika, među ovim organizacijama se nalaze i tzv. GONGO organizacije koje osniva stranka na vlasti zarad raspodjele - zloupotrebe budžetskih sredstava i u cilju simuliranja podrške javnosti.

OCD koje djeluju na lokalnom nivou uglavnom realizuju *ad hoc* projekte za koje apliciraju uglavnom na veoma ograničena finansijska sredstva lokalnih samouprava. Transparentnost i održivost su dodatni izazovi, budući da se sredstva na lokalnom nivou dodjeljuju konkursima, ali, uglavnom, na netransparentan način, a o realizaciji, efektima ovih projekata gotovo nemoguće je naći javno objavljen monitoring ili evaluacijski izvještaj. Održivost lokalnih OCD u velikoj mjeri zavisi od njihovih kapaciteta da razvijaju projekte za međunarodne donatore, pružanja usluga, umrežavanja i izgradnje lokalnih-regionalnih partnerstava.

Obaveza javnog konsultovanja pri donošenju javnih politika postoji kroz Smjernice, ali se ne provodi dosljedno, što se posebno odnosi na nivo lokalne samouprave. Pozitivan primjer je Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave koje je pokazalo spremnost za učešće i saradnju sa civilnim društvom. Na primjer, OCD su učestvovala u radnim grupama prilikom izrade akcijskog plana za reformu državne uprave.

⁵⁸ <https://www.koalicija27.org/o-koaliciji-27/>

Ključni dokumenti na koje se oslanja saradnja civilnog sektora i vlasti, s fokusom na oblast evropskih integracija su:

- ▶ Program rada Vlade i sektorske strategije;
- ▶ Reformska agenda Republike Srbije u okviru Instrumenta za reformu i rast;
- ▶ Ekonomski reformski program (ERP);
- ▶ Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina EU.

Reformska agenda (2024) podrazumijeva da civilno društvo ima ulogu monitoringa sektorskih oblasti, ali i dalje olako prihvatanje velikog broja reformskih obaveza, usvajanje uredbi po hitnom postupku da bi se samo formalno ispunili kriteriji - postali su uobičajena praksa. Međutim, civilno društvo nije imalo stvarno učešće u definisanju reformskih koraka u okviru Reformske agende Republike Srbije. Ministarstvo za evropske integracije koordinisalo je saradnju između državnih aktera u izradi tog dokumenta, ali saradnja sa civilnim društvom bila je minimalna i svedena na obavještanje o procesu.

Postoje dobre prakse, posebno u oblasti reforme javne uprave (RJU), gde su preporuke WeBER⁵⁹ inicijative integrisane u nacionalne dokumente (npr. Sjeverna Makedonija, Albanija, Srbija), a predstavnici civilnog društva uključeni u radne grupe, kao što je slučaj sa uključivanjem WeBER Nacionalne radne grupe za RJU u Srbiji (radna grupa koja broji 28 članica OCD) u Međuministarsku projektnu grupu za praćenje RJU strategije u Srbiji za 2021. godinu. Takođe, javne uprave u zemljama ZB usvojile su više preporuka iz prethodnih ciklusa monitoringa reforme javne uprave u okviru inicijative WeBER, što je dovelo do poboljšanja u različitim oblastima RJU. Dodatno, u skladu s preporukama iz WeBER policy briefa, javne uprave ZB počele su s objavljivanjem zaključaka sa sastanaka Posebnih grupa za RJU, koje nadgledaju provođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) u zemljama kandidatima.

Nadalje, preporuke Centra za evropske politike, izrađene kroz Operativni strateški grant koji je DEU finansirala za 2023. godinu, uvrštene su u Ekonomski reformski program Srbije (ERP). Iako ohrabrujući, takvi slučajevi su još izuzeci, a ne pravilo.

⁵⁹ Centar za evropske politike je koordinator konsultativne WeBER platforme u kojoj učestvuju OCD sa ZB. Ovom regionalnom platformom promovišu i unapređuju dijalog s relevantnim institucijama o procesu reforme javne uprave (RJU), koji se odvija uporedo u državama ZB. <https://cep.org.rs/partnerstva/weber-platforma-2/>

Civilno društvo u Srbiji pokazuje visok nivo profesionalizma i stručnosti, naročito u oblastima koje se odnose na dobro upravljanje, reformu javne uprave, vladavinu prava i evropske integracije.

Inicijativama kojima koordinira Centar za evropske politike, poput WeBER-a, organizacije u Srbiji, ali i u regionu Zapadnog Balkana, pokazale su sposobnost da provode analitički rad, zagovaraju promjene i sarađuju s institucijama i međunarodnim akterima (SIGMA/OECD, DEU). Međutim, ključni izazovi ostaju ograničen institucionalni dijalog s vlastima, formalistički pristupi učešću javnosti bez stvarnog uticaja (npr. konsultacije koje su neefikasne ili kasno organizovane), kao i nedovoljno finansiranje za rad OCD van Beograda i većih gradova (finansiranje ograničeno na prilike kroz programe malih grantova koji su projektno finansirani).

B. Republika Crna Gora

Pristupanje Evropskoj uniji je definisano kao jedan od prioriteta vanjske politike i to kroz Ustav Crne Gore, kao i brojne međunarodne obaveze, preuzete nizom potvrđenih međunarodnih akata.

Proces EU integracije je pokrenut potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju 2007. godine, dok su pregovori o pristupanju zvanično otvoreni 2012. godine. Vlada Crne Gore je prilikom formiranja pregovaračke strukture donijela odluku kojom je OCD omogućeno da postane sastavni dio ove strukture. Tako su predstavnici nevladinih organizacija uključeni u radne grupe za sva 33 poglavlja. Ovo je jedinstven primjer na ZB da su predstavnici OCD direktno uključeni u radne grupe za pregovore. Od 2020. godine, kada je otvoreno posljednje poglavlje 8 - Konkurencija, otvoreno je svih 33 pregovaračkih poglavlja i privremeno zatvorena 3 – poglavlje 25 – Nauka i istraživanje, 26 – Obrazovanje i kultura i 30 – Vanjski odnosi.⁶⁰

Učešće civilnog društva u procesu evropskih integracija regulisano je nizom zakonskih, podzakonskih i strateških akata:

- Uredba o izboru predstavnika NVO u radna tijela organa državne uprave i provođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija ("Sl. list CG", br. 41/2018), koja utvrđuje kriterije i postupak izbora predstavnika NVO u radne grupe i druga radna tijela koje obrazuju organi državne uprave, kao i postupak i način provođenja javne rasprave u pripremi zakona i strategija.

⁶⁰ Marković, Z, Knežević, P, 2022, Analiza učešća organizacija civilnog društva u procesu Evropske integracije u 2022. godini, Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO)

▼ Odluka o uspostavljanju strukture za pregovore o pristupanju Crne Gore EU ("Sl. list CG", broj 112/2022) definiše strukturu koju čine:

- Kolegij za pregovore;
- Savjet za vladavinu prava;
- Pregovarački tim;
- Pregovaračke radne grupe za svako pojedinačno poglavlje.

Predstavnici OCD su uključeni u pregovaračke radne radne grupe i Savjet za vladavinu prava i to na osnovu Uredbe o izboru predstavnika NVO u radna tijela organa državne uprave i provođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija.

▼ **Odluke o obrazovanju pregovaračkih radnih grupa za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore EU za svako pojedinačno poglavlje⁶¹:**

▼ **Strategija informisanja javnosti o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji 2019-2022. godine.⁶²**

U 2022. godini u 33 pregovaračke radne grupe je, u jednom trenutku, bilo ukupno 37 predstavnika NVO. NVO nisu u jednakom broju bile zastupljene u svim pregovaračkim radnim grupama: njihova zastupljenost je zavisila od aktivnosti i usmjerenja NVO u pojedinačnim oblastima pravne tekovine i interesovanja za pojedine oblasti. Najviše predstavnika NVO je bilo u poglavljima 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj (5 članova), 19 – Socijalna politika i zapošljavanje (6 članova), 23 – Pravosuđe i temeljna prava (6 članova do septembra 2022. godine, trenutno 3 člana) i 27 – Zaštita životne sredine (5 članova). U radnim grupama za poglavlja 1, 2, 3, 4, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 21, 22, 25, 29, 30, 31, 33 nije bilo predstavnika NVO.⁶³

Jedan od izazova koji je prepoznat kroz provedenu, već pomenutu, analizu je nezadovoljstvo predstavnika NVO usljed percipiranog neadekvatnog statusa u radnim grupama, što se ogleda u nepoštovanju njihovih stavova, preglasavanju, nedostatku deliberacije u donošenju odluka. Navedeno dovodi do nominalnog uključivanja predstavnika NVO u rad, dok se suštinski njihov doprinos ne oslikava u konačnim rezultatima. To dovodi do nezadovoljstva i pada zainteresovanosti predstavnika NVO da se prijave za učešće u radnim tijelima.

⁶¹ Odluke su dostupne na: www.eu.me, i www.sluzbenilist.me

⁶² Strategija informisanja javnosti o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji 2019-2022. godine. Dostupna na: <https://wapi.gov.me/download-preview/2340a0e9-3df3-4a9b-9d8f-866f25eec3b8?version=1.0>

⁶³ Marković, Z, Knežević, P, 2022, Analiza učešća organizacija civilnog društva u procesu Evropske integracije u 2022. godini, Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO).

Centar za razvoj NVO je implementirao projekat koji je podrazumijevao formiranje koalicije nevladinih organizacija koja će pratiti poglavlja 23 i 24. Okupili su 30-ak organizacija tog projekta, a djeluju i danas kada se radi o nekim od pitanja koja se tiču poglavlja 23 i 24. Na osnovu njihove inicijative, udružile i druge organizacije u okviru poglavlja 27 - Životna sredina.

Na osnovu provedenih intervjuja, kada je riječ o saradnji institucija sa civilnim društvom, situacija se može ocijeniti kao korektna, ali deklarativno. Učesnici navode da su zakonom zagaranovani mehanizmi učesća u velikoj mjeri često bili zaobilaženi, da li zbog potrebe brzine nekih procesa ili drugih razloga, ali se to nije promijenilo ni u odnosu na neke druge procese, koji su bili u toku, a iz kojih je civilno društvo bilo u potpunosti isključeno.

„Taj proces i dalje nije prepoznat kao stvarna potreba organa državne uprave i kao nešto što doprinosi da ti procesi budu kvalitetniji, da to budu kvalitetni dokumenti koji će se donijeti, koji će određivati strateški okvir za neki naredni period. One nevladine organizacije koje imaju kritički osvrt na ono što rade državni organi su kao i u prethodnom periodu izložene značajnim pritiscima, ponovo se krenulo u ovoj godini s nekim vrlo prljavim kampanjama. Situacija, ako nije gora, povoljnija nije sigurno nego u prethodnom periodu. Kod nas je omogućeno učesće u radnim grupama ne samo predstavnicima nevladinih organizacija nego i drugih stručnih organizacija i akademske zajednice, stručnjaka itd. Za naša ministarstva, u tom momentu to je bilo značajno, što su uključili nevladine organizacije, jer oni nisu imali ni znanje ni ekspertize ni u pripremi strateških dokumenata. Inicijalno, imali smo veliko interesovanje predstavnika nevladinih organizacija, imamo uredbu po kojoj se biraju predstavnici NVO u radna tijela. U skladu s tom uredbom, bili su birani i u pregovaračke strukture, bio je veliki broj prijavljenih kandidata iz NVO. Vidio se entuzijazam i taj proces je bio nesvakidašnji. Ono što se desilo nakon toga je činjenica na koji način su radile te radne grupe. Kako je bio prihvatatan doprinos nevladinih organizacija. Na koji način su imali priliku i obavezu da učestvuju, doveli su do toga da pri narednim pozivima je interesovanje i odaziv bio znatno manji. Neka tijela nisu uspjela da se formiraju, jer nije bilo predstavnika NVO koji su bili zainteresovani za prijavu. Sve ovo jednako se preslikava i na segment koji se tiče evropskih integracija. Naročito imajući u vidu zatvorenost tih radnih grupa, naročito imajući u vidu nedostupnost informacija, naročito imajući u vidu da u jednom periodu čak ni ono što su bila mišljenja Evropske komisije, predstavnicima nevladinih organizacija nije bilo dostupno“, podijelila je jedna od učesnica.

U okviru regionalnog projekta: Regionalni konvent o evropskoj integraciji (2014-2015), u Crnoj Gori je kreiran model saradnje nazvan Nacionalna konvencija za integraciju Crne Gore u EU.⁶⁴ Međutim,

⁶⁴ <https://www.emins.org/regionalni-konvent-o-evropskoj-integraciji/>

tokom istraživanja nisu prikupljene informacije o aktivnostima ove konvencije u periodu nakon projekta.

Jedan od ispitanika podijelio je iskustva u umrežavanju OCD:

„Bilo je pokušaja da se koordinišemo, zajedno javljamo. Najjače su bile organizacije za zaštitu životne sredine, rodnu ravnopravnost i one su bile u stanju da se povezuju i da sarađuju, s tim što je povezivanje više ostalo u životnoj sredini.“

Kada je riječ o finansiranju OCD, kako navode naši ispitanici, u svakom ministarstvu postoje fondovi za NVO. Prije je bio fond od igara na sreću, pa je on ukinut.

„Sada sva ministarstva imaju fondove, sve opštine imaju fondove za NVO. To nisu neka velika sredstva, ali postoji stabilnost. Pored institucionalne podrške koju država radi veoma je dobra stvar 2018. je napravljen fond za kofinansiranje EU fondova, minimum 10%, 15%, 20% koji je zapravo egzistencija, odnosno plata organizacijama. Naravno, mora se aplicirati i to je veoma dobro.“

Prema registru OCD⁶⁵, u Crnoj Gori je bilo 7.005 registrovanih OCD do kraja 2023. godine. Izveštaj pokazuje da se OCD suočavaju sa izazovima koji ometaju njihov rad. Nakon višegodišnjih napora, radna grupa za pripremu novog Zakona o NVO još nije dostavila nacrt, a napredak je nepoznat zbog netransparentnosti u procesu.

Civilno društvo uživa znatan nivo slobode izražavanja, uz sporadične i nove prijetnje koje dolaze, u nekim slučajevima, od visokih zvaničnika Vlade. SLAPP su prisutne u maloj mjeri, s više aktivnih slučajeva. Ne postoji sistemski odgovor na ovu prijetnju, što navodi OCD i aktiviste da se oslone na sopstvene kapacitete.

Kako navodi ovaj izvještaj, civilno društvo ima mnogo pritužbi na raspodjelu grantova resornih ministarstava i opština, optužujući komisije i primaocce grantova za zloupotrebe.

⁶⁵ Knežević, P, 2024, Monitoring matrica za praćenje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva Izvještaj za Crnu Goru, Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO) <https://balkanicsd.net/novo/wp-content/uploads/2023/07/Monitoring-matrica-za-pracenje-podsticajnog-okruzenja-za-razvoj-civilnog-drustva-u-Crnoj-Gori-2023.pdf>

U Crnoj Gori je na snazi Strategija saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022–2026, kojom se uređuje odnos saradnje između organa državne uprave i NVO.⁶⁶ Strateški cilj je osigurati dugoročno, pouzdano i kvalitetno partnerstvo između države i NVO. Dokument ima dva operativna cilja i to:

- ▼ Unapređenje postojećeg normativnog i strateškog okvira za dugoročno partnerstvo s nevladinim organizacijama;
- ▼ Jačanje kapaciteta NVO sektora za saradnju s državom u pripremi javnih politika i pružanju usluga građanima.

U novoj strategiji, osim unapređenja postojećeg normativnog i institucionalnog okvira za rad NVO i unapređenja kapaciteta javne uprave za saradnju sa NVO sektorom, predstavljen je set novih aktivnosti, koji se odnosi na digitalizaciju postupka za registraciju NVO, objavljivanje svih podataka o radu i njihovom finansiranju, stvaranje uslova za finansiranje resursnih centara, posebno volonterskih centara, poziva za inovacije u nevladinom sektoru i zapošljavanje mladih u ovom sektoru, kojima se određuje drugačiji pristup daljoj saradnji i stvaranju nevladinog sektora kao snažnog partnera države u procesu kreiranja javnih politika, pristupa Crne Gore EU i kvalitetnijem pružanju usluga građanima.

C. Republika Sjeverna Makedonija

Sjeverna Makedonija podnijela je zahtjev za članstvo u EU u martu 2004. Komisija je u novembru 2005. objavila mišljenje o zahtjevu Sjeverne Makedonije za članstvo u EU i preporučila da se toj zemlji dodijeli status zemlje kandidatkinje.

Sjevernoj Makedoniji status zemlje kandidatkinje dodijeljen je u decembru 2005.⁶⁷

Prema Izveštaju o Sjevernoj Makedoniji za 2023. godinu, cjelokupno okruženje za OCD u Sjevernoj Makedoniji uglavnom je podržavajuće, ali postoje područja koja zahtijevaju poboljšanje. Vlada bi trebala pojačati svoje napore za integrisanje angažmana civilnog društva u prioritetna područja i

⁶⁶ Strateški dokument planiran Programom rada Vlade Crne Gore za 2022. godinu i Programom pristupanja Crne Gore EU 2022–2023. godine <https://smartbalkansproject.org/wp-content/uploads/2023/06/Strategija-saradnje-organa-drzavne-uprave-i-nevladinih-organizacija.pdf>

⁶⁷ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/republic-north-macedonia/>

proces konsultacija. OCD bi trebale igrati značajnu ulogu u programu reformi i biti aktivno uključene u procese donošenja odluka.⁶⁸

Broj registrovanih OCD u 2023. godini bio je 11.922.

Jedan od najvećih izazova za civilno društvo u Sjevernoj Makedoniji je nepostojanje modela za finansiranje civilnog društva od države, iako je Vijeće za saradnju civilnog društva i vlade u ranijim godinama (2018-2020) radilo na modelu državnog finansiranja civilnog društva. Između ostalog, OCD su predlagale da država kreira fondaciju ili fond po hrvatskom modelu za kofinansiranje za projekte koji su finansirani od EU. To su projekti koje civilno društvo radi za integrisanje Sjeverne Makedonije u EU, a treba da osigura sufinansiranje koje je teško omogućiti. Ovaj model je generalno Vlada prihvatila u tom periodu. Kreirane su zakonske odredbe koje su integrisane u tadašnji prijedlog za izmjene Zakona o udruženjima i fondacijama. Međutim, nakon promjene vlasti putem izbora, ovaj proces je bio stopiran.

Nadalje, iako postoje različiti institucionalni mehanizmi za uključivanje civilnog društva, stvarno uključivanje ovog sektora još nije ostvareno u potpunosti. OCD su predložile model za uključivanje civilnog društva u pregovaračku strukturu, oslanjajući se na znanje i kapacitet ovog sektora. Međutim, proces pregovaranja nije počeo, iako je prošao *Screening*.

Generalna je ocjena predstavnika civilnog društva da građani nemaju povjerenja u institucije, dok su OCD tu da uspostave most između građana i institucija, jer jezik kojim govore OCD građani često ne mogu da razumiju.

Institucionalno uključivanje OCD u proces pristupanja direktno, kao što je slučaj s Crnom Gorom (učešće u radu vladinih institucija i radnih tijela) i indirektno, na konsultativni način (uspostavom tzv. nacionalnih konvencija OCD koje prate napredak pregovora o pristupanju i daju preporuke o pregovaračkim pozicijama), kao što je slučaj sa Srbijom, nije novost, ali nije ni imuno na opstrukcije od strane vlasti.⁶⁹

⁶⁸ Stanoevski, D. Monitoring Matrix on Enabling Environment for Civil Society Development, 2024, Macedonian Center for International Cooperation https://balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2024/11/Country_Report_for_2023_MM_in_North_Macedonia.pdf

⁶⁹ Nikolovski, I, 2020, Organizacije civilnog društva i evropska integracija Sjeverne Makedonije: Prema strateškom učešću i transparentnim pregovorima o pristupanju, Konrad Adenauer Foundation (KAS) u Sjevernoj Makedoniji <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/CSO-and-accession-negotiations.pdf>

Uloga civilnog društva u procesu integracije prvi put je prepoznata i potaknuta rezolucijom Parlamenta o prioritetima pristupanja Sjeverne Makedonije EU iz 2007. godine. Prema toj rezoluciji, Parlament se obavezao uključiti OCD u sve aktivnosti usmjerene na intenziviranje pregovora o pristupanju i preporučio Vladi da iskoristi sve potencijale u društvu.

Tokom godina, OCD su konsultovane (putem javnog poziva) prilikom izrade Nacionalnog programa za usvajanje pravne tekovine EU (NPAA), kao i u vezi s raspodjelom IPA sredstava.

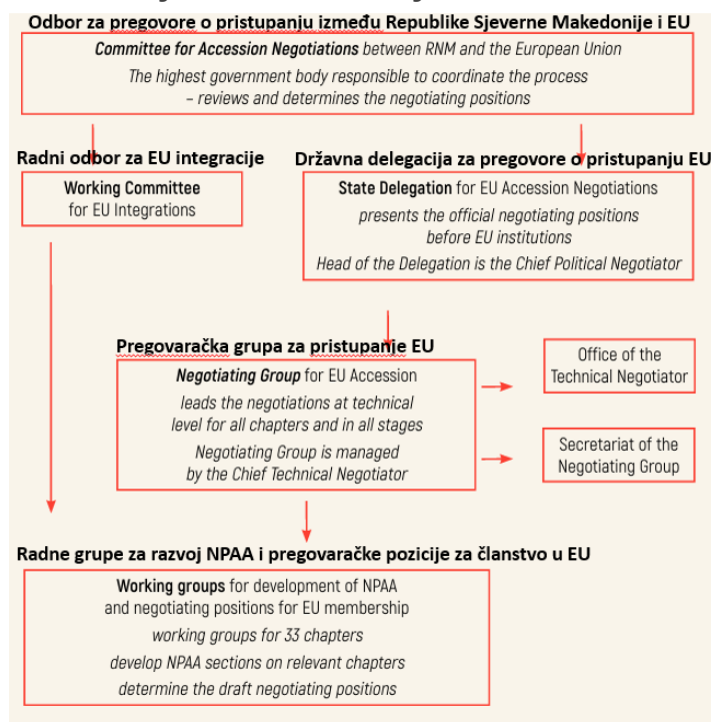
Nadalje, OCD, između ostalog, uključene su u rad nekoliko tijela Vlade i Parlamenta, sa direktnim ili indirektnim nadležnostima u pogledu procesa evropskih integracija, kao što su Nacionalno vijeće za evropske integracije, Vijeće za saradnju i razvoj civilnog društva, Vijeće za praćenje provođenja Strategije reforme pravosuđa, Vijeće za građanski nadzor sigurnosnih službi, kao i u radne grupe pojedinih ministarstava i sektorske grupe IPA.

Pregovaračka struktura zemlje definisana je sa sedam odluka Vlade objavljenih u Službenom listu Republike Sjeverne Makedonije 1. avgusta 2019. Uključenost OCD propisana je člankom 6. Odluke o formiranju radnih grupa za pripremu Nacionalnog programa za usvajanje pravne tekovine EU (NPAA) i razvoj pregovaračkih pozicija za pregovore o članstvu s EU, kojim se propisuje:

Članovi radne grupe mogu biti predstavnici: državnih tijela, službi Vlade Republike Sjeverne Makedonije, ministarstava i drugih tijela državne uprave i upravnih organizacija, pravnih lica kojima je povjereno korištenje javnih ovlasti, regulatornih tijela, pravosudnih tijela, jedinica lokalne samouprave, poslovne zajednice i privrednih komora, sindikata, akademske zajednice i civilnog društva, kao i drugih aktera.

Kokreiranje postoji kod izrade plana u okviru Partnerstva za otvorenu vlast - zajedno kokreiraju plan vlada i civilno društvo.

Slika 4. Pregovaračka struktura Sjeverne Makedonije⁷⁰

Ključni nacionalni dokument na koji se oslanja saradnja institucija i civilnog sektora je Strategija za saradnju i razvoj civilnog društva i njen Akcijski plan za period 2022 – 2024, koji su usvojeni u decembru 2021. Ključni prioriteti su unapređenje pravnog okvira za razvoj civilnog društva, unapređenje institucionalnog okvira za saradnju između Vlade Republike Sjeverne Makedonije, državnih institucija i OCD, kao i razvoj odgovarajućeg fiskalnog okvira za OCD koji uzima u obzir specifičnosti OCD i omogućava njihov razvoj i djelovanje, uključujući usvajanje odgovarajućeg modela državnog finansiranja.⁷¹

Pozitivan primjer saradnje vlasti i civilnog sektora je izrada portala <https://open.finance.gov.mk/mk/home> gdje se sva plaćanja predstavljaju javno. To je bila inicijativa kroz Open Government Partnership⁷² i civilno društvo je sarađivalo s Ministarstvom finansija da bi se poboljšala transparentnost i odgovornost na državnom nivou.

⁷⁰ Petrovska, I, 2021, Vodič o institucionalnim mehanizmima za učešće civilnog društva u kreiranju politika vezanih za integracije u EU, Foundation Open Society – Macedonia, uz prevod naziva tijela.

⁷¹ <https://eu4cr.mk/news/the-strategy-for-cooperation-with-and-development-of-civil-society-2022-2024-adopted/#>

⁷² Partnerstvo za otvorenu vlast (eng. Open Government Partnership - OGP) je globalna multilateralna inicijativa za transparentnost i otvorenost rada tijela javne vlasti, a njene učesnice su države koje se članstvom u Partnerstvu obavezuju na konkretne mjere i djelovanje u područjima transparentnosti, osnaživanja učešća građana u vlasti, borbe protiv korupcije i uvođenja novih tehnologija koje čine javnu upravu što efikasnijom.

Naredni primjer, donesen je Zakon o sprečavanju korupcije i sukoba interesa, novi zakon koji je kreiran 2019. godine. Vlada je prihvatila model koji je civilno društvo tražilo da Nezavisna državna komisija za sprečavanje korupcije bude izabrana na transparentan način sa učešćem civilnog društva u komisiji koja bira članove. Država je donijela politiku koja je bila usaglašena.

Nadalje, proces izrade Zakon o slobodi pristupa informacijama 2019. bio je transparentan i zakon je unaprijeđen u vrijeme kada su taj zakon približavali EU.

Prema dostupnim podacima, BiH ima veći broj OCD na 1.000 stanovnika u odnosu na Sjevernu Makedoniju i Srbiju, koja ima gotovo duplo veći broj stanovnika od BiH. Imajući u vidu pomenutu procjenu da je broj aktivnih OCD realno manji od ukupnog broja aktivnih organizacija u Zbirnom registru, može se konstatovati da raspoloživi podaci ne odražavaju stvarno stanje.

D. Republika Hrvatska

Republika Hrvatska je 1. jula 2013. postala dvadeset i osma članica EU. Put evropskih integracija Hrvatske je trajao više od dvanaest godina. Formalno je počeo 2001. godine potpisivanjem SSP, dok je zahtjev za članstvo Hrvatska podnijela 2003. godine. Status kandidata Hrvatska je dobila 2004, a iduće 2005. počeli su pregovori koji su završeni u 2011. i iste godine u decembru potpisan je Ugovor o pristupanju EU.

Struktura za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske EU uspostavljena je Odlukom Vlade Republike Hrvatske od 7. aprila 2005. godine. Odlukom je određen sastav i djelokrug tijela koja čine strukturu za vođenje pregovora i sklapanje Ugovora o pristupanju Republike Hrvatske EU, te su kao voditelji i njihovi zamjenici po pojedinom pregovaračkom poglavlju određena tijela državne uprave.

Odlukom su uspostavljena sljedeća tijela unutar pregovaračke strukture:

- Državno izaslanstvo Republike Hrvatske za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske EU;
- Koordinacija za pregovore o pristupanju Republike Hrvatske EU;
- Pregovaračka grupa za vođenje pregovora o pristupanju Republike Hrvatske EU;
- Radne grupe za pripremu pregovora po pojedinim poglavljima pregovora – pravne tekovine EU;
- Kancelarija glavnog pregovarača;
- Sekretarijat Pregovaračke skupine.

Koordinacija za pregovore - privremeno međuresorno radno tijelo Vlade Republike Hrvatske – čiji su članovi bili potpredsjednici Vlade, ministri i glavni pregovarač prema funkciji, jedino je tijelo direktne dvosmjerne komunikacije izvršne i zakonodavne vlasti. Proceduralna funkcija odnosila se na raspravljanje o svim pitanjima u procesu pregovora, imenovanje članova radnih grupa za pojedina poglavlja pregovora i potvrđivanje pregovaračkih pozicija. Praktična funkcija – postizanje konsenzusa među resorima o bitnim pitanjima na ministarskom nivou, a prije sjednica Vlade kada se donose konačne odluke.

Radne grupe za pripremu pregovora po pojedinim poglavljima, u okviru mandata, imale su sljedeće zadatke:

- ▼ Da učestvuju u analitičkom pregledu i ocjeni usklađenosti zakonodavstva (*screening*), te u izradi nacрта prijedloga pregovaračkih pozicija, uz podršku tijela državne uprave ili drugih tijela određenih nosiocima pojedinog poglavlja pravne tekovine EU i evropskog koordinatora tog tijela. Prema podacima iz 2010, otprilike trećina nisu bili predstavnici državne uprave - 1868 članova na kraju procesa, među kojima i predstavnici OCD.
- ▼ Prikupljanje i povezivanje ekspertize unutar i izvan državne uprave.

Postojale su razlike u obimu uključenosti u same pregovore - ovisno o pregovaraču. Problem je predstavljalo što obaveze, prava i način komuniciranja pregovarača i članova radnih grupa nije bio definisan.

Nacionalni odbor za praćenje pregovora o pristupanju RH EU je posebno radno tijelo Hrvatskog sabora uspostavljeno na početku pregovora 2005. kao mehanizam za osiguranje političkog konsenzusa bez obzira na promjene vlada koji:

- ▼ nadgleda i ocjenjuje tok pregovora, daje mišljenje i smjernice o pregovaračkim pozicijama u ime Hrvatskog sabora;
- ▼ razmatra i daje mišljenja o pitanjima koja se otvaraju tokom pregovora;
- ▼ održava redovne konsultacije s voditeljem delegacije i glavnim pregovaračem o toku pregovora, daje mišljenje o usaglašavanju hrvatskog zakonodavstva s *acquisom*.

Uz predstavnike parlamentarnih stranaka (jednaki broj), članovi su bili i predstavnici privrede, sindikata i akademske zajednice i predsjednika RH, ali ne i OCD, preciznije udruženja.

Slika 5. Struktura pregovora na nivou Vlade⁷³

U procesu pristupanja EU bio je pritisak i na hrvatskoj vladi i državnim institucijama da saradnja sa OCD bude na višem nivou. Samim ulaskom u EU došlo je do pada saradnje. Kako navode ispitanici, to ovisi i o sastavu vlade i o raznim drugim faktorima.

Faktori koji utiču na uspješnost su:

- Izuzetna politička važnost teme za političku elitu;
- Otvorenost i interes EK i država članica za mišljenje organizacija civilnog društva;
- Reputacija i vjerodostojnost organizacija koje su članice koalicije u javnosti, medijima, ali i u odnosu na političke institucije unutar sektora – uzajamno vrijednosno prepoznavanje i poznavanje, povjerenje u urednički odbor;
- Trajno praćenje reformi;
 - Dobro poznavanje problema;
 - Mogućnost brzog prikupljanja i obrade relevantnih informacija iz različitih izvora;

⁷³ Pregled pregovaračkog procesa između RH i EU s fokusom na ulogu javnosti i civilnog društva. Pripremili: Marina Škrabalo, Gordan Bosanac i Sandra Benčić, uz stručnu potporu Mirne Vlašić Feketija, bivše tajnice koordinacije Vlade RH za pregovore Beograd, 5. 7. 2013.. <https://www.slideserve.com/ziazan/pregled-pregovara-kog-procesa-izme-u-rh-i-eu-s-fokusom-na-ulogu-javnosti-i-civilnog-dru-tva>

- Spektar kontakata od građana do mjerodavnih institucija;
- Iskustvo saradnje s medijima i razvijeni kontakti;
- Zajednički napor;
 - Participativno planiranje i analiza, raspodjela odgovornosti;
 - Fleksibilnost i dostupnost pojedinih stručnjaka i organizacija za pojašnjenja u zadnji čas.

Hrvatska u periodu 2000-ih godina, dok je bila u periodu pristupanja, isticala je neke primjere dobre prakse. Osnovan je Savjet za razvoj civilnog društva, Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva⁷⁴, Ured za udruge Republike Hrvatske. Te institucije su u tom periodu imale dosta dobru i konkretnu, smislenu saradnju sa OCD, uzimalo se u obzir mišljenje organizacija kroz proces pregovora, kroz javna savjetovanja. Može se reći da je Hrvatska bila predvodnik u regionu, a i šire u Evropi, o pitanju institucionalnih mehanizama za razvoj civilnog društva.

Nakon ulaska u EU, pogotovo nakon 2016. godine, saradnja je krenula padati, iako te institucije postoje i dalje. Ne samo Nacionalna zaklada, nego i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, koji je počeo učestvovati u iscrpljivanju OCD s prekomjernom birokratizacijom, s velikim kašnjenjima i odgodama isplata, s prekomjernim rigoroznim striktnim kontrolama, s razvodnjavanjem djelovanja civilnog društva i depolitizacijom djelovanja civilnog društva.

Nekada davno nastao, postoji i danas, Operativni program *Učinkoviti ljudski potencijali* kroz koji su se sredstva iz Evropskog socijalnog fonda usmjeravala za Nacionalnu zakladu za razvoj civilnog društva i mnogi su se prijavljivali za projekte u tom području. To su bili često programi i projekti orijentisani na kritičku ulogu civilnog društva, aktivno građanstvo, volonterstvo, *watchdog* ulogu OCD, kritičko razmišljanje itd. Međutim, posljednjih godina raspisuju se samo konkursi za socijalne usluge koje određene organizacije pružaju za razne marginalizovane grupe: osobe s invaliditetom, osobe s teškoćama u učenju, a ovaj dio za organizacije, koje se bave kritičkim radom, marginalizovan je, čak i eliminiran.

⁷⁴ Nacionalna zaklada je vodeća javna institucija za saradnju, povezivanje i finansiranje OCD u Republici Hrvatskoj. Nacionalna zaklada registrovana je, upisom u Zakladni registar, 24. novembra 2003. godine, s osnivačkim ulogom od dva miliona kuna i kontinuiranim prilivom sredstava od dijela prihoda od igara na sreću i sredstava državnoga budžeta, prihoda od vlastite djelatnosti te učešćem u programima dodjele finansijske podrške iz međunarodnih izvora i programa EU. Zaklada pruža stručnu i finansijsku podršku programima koji podstiču održivost neprofitnog sektora, međusektorsku saradnju, građanske inicijative, filantropiju, volonterstvo, koji unapređuju demokratske institucije društva, kao i drugim programima kojima se ostvaruje temeljna svrha Zaklade. Za više informacija, posjetite <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/zaklada>

Nacionalna strategija za razvoj civilnog društva je istekla, nije donesena nova, kako navode ispitanici, proces su blokirale vladajuće strukture. Stopiralo se i uvođenje građanskog odgoja. Provodi se samo na nekoliko lokalnih nivoa, u nekoliko gradova.

„U procesu pristupanja EU, EU bila kao mentor ili veliki učitelj, neki izvor moći koji je mogao uvijek „pritiskati“ vladu da nešto napravi, da uđe u neku reformu, da donese neki novi zakon, jer se tada svaka vlada neovisno o mandataru uvijek brinula da zadovolji ako ne sve većinu potreba koje proizlaze iz procesa pristupanja i obaveza“, rekao je jedan od ispitanika.

U predpristupnom periodu, u Hrvatskoj je bila aktivna Platforma 112, koja je praktično bila zagovaračka mreža, koja je okupljala oko 70 OCD. Platforma je u nazivu nosila i 112, jer su se oni složili oko 112 zahtjeva prema vladi i onda su iz godine u godinu na neki način gurali te zahtjeve u različitim područjima, od otvorene vlasti, demokratskih standarda, borbe protiv korupcije, pitanja vezanih uz suočavanje s prošlošću, nacionalnih manjina, zaštite okoliša itd.

Prema mišljenju ispitanika, relativno kasno je počelo to okupljanje s obzirom na proces pristupanja. Platforma 112 je bila aktivna u tri protekle godine pristupanja, što je prilično kratak period i vrlo su se kasno OCD počele snažnije i aktivnije uključivati u taj proces.

Stanje u civilnom sektoru u Hrvatskoj danas je formalno uređeno raznim zakonima. Postoji Zakon o udrugama, kao i razni drugi zakoni koji su (po)vezani. Formalno, OCD bi trebale imati sva prava koja su im zagantovana tim zakonima, koja su u skladu s evropskim vrijednostima, evropskom poveljom o temeljnim pravima itd.

Posljednih godina, OCD se u praksi susreću s time da se prostor djelovanja civilnog društva smanjuje. To se događa na razne načine. Jedan od njih je smanjenje finansiranja, smanjenje dostupnosti javnih poziva za finansiranje projekata udruženja kojih je sve manje na nacionalnom nivou i sve je teže dobiti ikakva sredstva iz javnih izvora.

Jedan aspekt je tokenizacija, uključivanje OCD u proces donošenja odluka, ali na način da su organizacije pozvane samo *pro forme*, da sjede u radnim tijelima, savjetima, grupama itd, ali se njihove preporuke, mišljenja ne uzimaju u obzir.

U Hrvatskoj postoji mehanizam e-savjetovanja. OCD, kao i građani, mogu da daju svoje komentare u fazi donošenja zakona i drugih akata. To se odvija online. Međutim, većina tih preporuka i mišljenja se ne uzima u obzir. Eventualno se prihvaćaju „kozmetičke“ promjene.

U sve većem broju radnih grupa, međuresornih tijela i drugih tijela gdje bi trebale načelno biti uključene OCD u proces donošenja javnih politika, sve više se imenuju osobe koje nisu iz civilnog društva, koje su često predstavnici državnih institucija.

Veliki izazov je u smislu kapaciteta i međusektorske saradnje. Postoji velika razlika u razvijenosti OCD u manjim sredinama u odnosu na Zagreb i veće sredine. Isto tako, što se tiče saradnje civilnog društva i sektora preduzetništva i akademskog sektora.

U posljednjim godinama, u Hrvatskoj je primjetan negativni trend stvaranja u javnosti percepcije, odnosno imidža civilnog društva kao neprijatelja, odnosno „stranih plaćenika“ i tako dalje. Sve češće se u medijima provode napadi na civilno društvo, uključujući i političare i razne političke stranke. Insinuiraju se klasične priče da je riječ o ljudima koji „sišu“ javni novac, dok se Nacionalna zaklada ne finansira iz poreza i nije u državnom budžetu.

IX.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

IX. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

A. Jačanje saradnje vladinog i civilnog sektora u procesu evropskih integracija

▼ Promijeniti kulturu partnerstva - od kulture zatvorenosti do kulture transparentnosti

Učešće javnosti važan je element dobrog upravljanja i ima ključnu vrijednost u poboljšanju demokratskog donošenja odluka. Dobro upravljanje podrazumijeva donošenje odluka koje je participativno, inkluzivno, odgovorno i transparentno.

Kompleksni socio-ekonomski i politički kontekst u BiH, neravnoteža moći, nefunkcionalnost struktura upravljanja i nedostatak informacija otežavaju učešće građana u procesu donošenja odluka u BiH. Analiza situacije je pokazala konstantno slabljenje uloge civilnog društva. Građanske inicijative su često marginalizovane, dok je učešće OCD u izradi i implementaciji javnih politika svedeno na zadovoljavanje forme, prije nego na suštinu.

Jedan od najvećih izazova za civilni sektor predstavlja nedovoljna otvorenost vlasti za saradnju, uz to i prateći nedostatak transparentnosti procesa odlučivanja. S tim u vezi, potrebni su dodatni napori vlasti uz istovremeno dobro koordinirano djelovanje civilnog društva koje bi, u saradnji s institucijama, moglo voditi i usmjeravati različite aktere unutar civilnog društva u procesu EU integracija, oslanjajući se i istovremeno unapređujući kapacitete postojećih resursnih centara. Pri tom je posebno važno osigurati uključenost različitog i širokog spektra aktera civilnog društva - poput udruženja poslodavaca, sindikata, akademske zajednice itd. Osnovni preduslov je da institucije budu otvorenije za takav vid saradnje, ne samo formalno-pravno, nego u suštinskom smislu.

▼ Definirati model za strukturni dijalog kroz Platformu i uključiti civilno društvo u sve procese i faze u vezi s pristupanjem BiH EU

I pored postojećih konsultativnih mehanizama u vidu pravila za izradu zakona, uredbi i poslovnika kojima se reguliše procedura javnih rasprava o nacrtima zakona i dr, pravnim aktima lokalnih samouprava itd, evidentno je da je učešće civilnog društva u procesima donošenja odluka nedovoljno. To se najslikovitije prikazuje u procesima javnih konsultacija. Ključni razlozi su nepovjerenje u rad javnih institucija, nedostatak kapaciteta OCD za učešće u konsultacijama o određenim i specifičnim temama, nedovoljno razvijena svijest o kulturi učešća, ponekad kratki rokovi institucija za provođenje konsultacija i nedostatak informacija.

Iskustva OCD u BiH i drugih zemalja u regionu govore da (puno) uključivanje civilnog društva ne ovisi samo o legislativnim mogućnostima, nego je, prije svega, potrebno stvoriti povoljno okruženje da bi se civilno društvo podstaklo da aktivnije učestvuje. Vidljivost i dostupnost informacija o procesu i aktivnostima u oblasti evropskih integracija, učesnici istraživanja – predstavnici civilnog društva su generalno ocijenili kao nisku. Smisleno učešće građana zahtijeva, prije svega, da se učesnicima osiguraju nepristrasne, sveobuhvatne informacije i dokumenti napisani na način koji se može lako razumjeti, bez obzira na nivo obrazovanja učesnika. Stoga je u ovom procesu potrebno **osigurati redovan smislen dijalog i dostupnost informacija civilnom društvu**, prije svega, kroz postojeće institucionalne mehanizme. Potrebno je utvrditi/definisati jasne kriterije i pravila prema kojima će se odvijati saradnja, osigurati poštovanje proceduralnih rokova, kao i pristup informacijama, pravovremeno i potpuno informisanje svih učesnika.

Kada je riječ o predpristupnom procesu, bitno je da inicijativa za podizanje učešća civilnog društva dođe iz samog sektora tj. odozdo. U saradnji sa DEI i drugim institucionalnim akterima, relevantne OCD (sa aspekta iskustva u tematici i ekspertize) mogle bi predložiti adekvatan model saradnje koji će biti inkluzivan i transparentan, što je planirano u okviru naredne faze projekta IREI. U tom procesu, potrebno je osigurati da civilno društvo bude uključeno u sve faze procesa EU integracija, od samog početka, ne samo putem učešća u izradi određenih dokumenata, nego i praćenjem procesa i dobijanjem *feedbacka* od institucija. Da bi mogle ravnopravno učestvovati i pratiti proces evropskih integracija, potrebno je da OCD raspoložu s podjednako (sa)znanja i informacija o ovom procesu, kao i institucije. Potrebno je edukaciji OCD pristupiti sistematski, angažmanom svih relevantnih aktera, za razliku od dosadašnjih iskustava baziranih uglavnom na korištenju prilika koje su *ad-hoc* karaktera.

Posmatrano u odnosu na crnogorski model saradnje, u Srbiji su npr. razdvojene radne grupe koje vodi država i radne grupe civilnog društva koje rade *shadow monitoring* onoga što radi država dok u Crnoj Gori predstavnici civilnog društva učestvuju u radu radnih grupa.

Dijalog između OCD i institucija treba da bude što strukturiraniji, s jasno preciziranim ulogama, rokovima za izvršenje i dinamikom saradnje.

Relevantni izvori procjenjuju da se oko 60% pravne tekovine EU implementira na nivou lokalnih samouprava. Stoga je potrebno posebnu važnost dati ulozi lokalnih zajednica. Ključna preporuka u ovom dijelu jeste:

- ▼ Osigurati veću uključenost lokalnih vlasti i lokalnih OCD u okviru procesa pridruživanja EU

Lokalne vlasti nisu dovoljno informisane niti uključene u proces evropskih integracija, kao ni lokalne OCD. Saradnja između lokalnih vlasti i civilnog društva se generalno smatra nedovoljno razvijenom. Potrebno je raditi na većem uključivanju lokalnih vlasti, paralelno i lokalnih OCD u ovaj proces.

Takođe, potrebno je jačati kapacitete oba pomenuta sektora za učešće u evropskim integracijama da bi bili spremniji za učešće u budućem pregovaračkom procesu. Formalizirani oblici saradnje u vidu memoranduma o saradnji i slično doprinijeli bi da lokalne NVO i generalno civilno društvo budu više prepoznati i uključeni u ove procese, dok bi istovremeno mogli intenzivirati zajedničku pripremu projekata i apliciranje za dostupne programe i fondove EU.

Aktuelni reformski procesi, zajedno s deliberativnim pristupom i digitalnom demokratijom, otvaraju nove mogućnosti za jačanje učešća građana. Konkretni primjer su skupštine građana, koje je potrebno snažnije promovirati i organizovati širom BiH.

B. Jačanje kapaciteta OCD za učešće u procesu evropskih integracija

- ▼ Preispitati dosadašnji okvir saradnje i unaprijediti zajedničko djelovanje, kao i način uvezivanja i komunikacije među OCD

Izostanak adekvatnih mehanizama saradnje i uvezivanja OCD kako međusobno tako i s nadležnim institucijama, koji bi omogućili i podržavali smislenu učešće civilnog društva u različitim fazama (pred)pristupnog procesa ključni je nedostatak identifikovan kroz istraživanje IREI. OCD trebaju koordinisano i proaktivnije djelovati o pitanju učešća i doprinosa procesu EU integracija. To zahtijeva veći stepen samoorganizovanosti unutar civilnog društva. Veliki napredak je ostvaren unutar civilnog društva u Republici Srbiji uspostavljanjem Nacionalnog konventa o EU kao jedinstvenog primjera modela organizovanog djelovanja civilnog društva u procesu evropskih integracija u regionu. Prednosti saradnje među OCD pokazale su se i u drugim posmatranim zemljama, gdje dolazi do integracije rada i efekata rada civilnog sektora u cjelokupni proces evropskih integracija. U vremenu kada postojanje formalnih mehanizama za uključivanje civilnog društva u izradu i implementaciju javnih politika nije garancija da će ono biti ostvareno, umrežavanje OCD ima poseban značaj i može dati potrebnu snagu inicijativama ovog sektora.

Predlaže se jačanje saradnje i umrežavanje OCD kao šire platforme civilnog društva, koja bi zajednički nastupala u odnosu prema institucijama kako u BiH tako i na nivou EU. Ovo bi za ishod moglo imati podizanje stepena učešća civilnog društva, ali i kvaliteta procesa EU integracija.

▀ Izgraditi institucionalnu infrastrukturu za razvoj civilnog društva

Za održivi razvoj civilnog društva u BiH potrebno je osigurati uspješnu implementaciju strateških okvira i akcionih dokumenata u kojima su kao partneri i/ili ciljne grupe i učesnici definisani OCD, građani i građanke (strategije razvoja, zapošljavanja, razvoja preduzetništva, unapređenja položaja osoba s invaliditetom, unapređenja ravnopravnosti spolova itd.) i riješiti manjak finansiranja OCD. Model koji bi mogao otkloniti postojeće nedostatke (nedostatak stručnih znanja i nedostatak sredstava) predstavljao bi jedan vid institucionalne inovacije u vidu **fondacije za razvoj civilnog društva** po uzoru na hrvatski model Nacionalne zaklade, posmatran prvenstveno kroz svrhu, odnosno ulogu same fondacije - pružanje stručne i finansijske podrške programima koji podstiču održivost neprofitnog/civilnog sektora. OCD okupljene oko platforme mogle bi inicirati razgovore s relevantnim institucijama da bi se osigurala podrška za rad ove fondacije, uvažavajući ustavne nadležnosti i specifičnosti svakog od nivoa – države BiH, entiteta i Brčko distrikta BiH. Bitno je osigurati da vlasništvo nad tim procesom imaju upravo OCD dok bi organizaciono-pravni model fondacije OCD trebale razmotriti u saradnji s relevantnim institucijama i tijelima koja se bave saradnjom sa civilnim sektorom.

Jedna od važnih uloga ove fondacije mogla bi biti pružanje stručne podrške za učešće u reformskim procesima povezanim sa EU integracijama, uključujući osiguravanje finansiranja organizovanog modela djelovanja OCD u procesu evropskih integracija. Pored ovog, fondacija bi mogla imati važnu ulogu u osiguravanju potrebnog (nedostajućeg) sufinansiranja za projekte OCD prilikom apliciranja na EU pozive.

Preporučuje se da Delegacija EU u BiH i druge institucije uzmu u obzir preporuke iz ove analize, kao i druge inicijative koje dolaze od kompetentnih OCD, prilikom usmjeravanja programa i projekata za razvoj civilnog društva, te podrže razvoj postojećih i kreiranje novih modela saradnje i konsultacija civilnog društva u procesu evropskih integracija, uključujući ideju za formiranje fondacije.

▀ Jačati kapacitete OCD, s posebnim fokusom na izgradnju ekspertize po pregovaračkim poglavljima, odnosno temama

Proces evropskih integracija u velikoj mjeri zavisi od sposobnosti ključnih aktera u zemlji da razviju i implementiraju politike koje će je približiti EU. Istraživanje je ukazalo na ograničenost kapaciteta i nedostatak stručnih znanja OCD, naročito znanja o procesu EU integracija. Nedostatak ekspertize moguće je riješiti samo ako OCD svoje djelovanje fokusiraju na konkretne oblasti.

OCD trebaju uzeti više prilika za učešće na obukama koje organizuje DEI, a koje su vezane za proces evropskih integracija. Izgradnju ekspertize OCD i drugih aktera civilnog društva koji treba da učestvuju u procesu treba fokusirati na konkretne teme, odnosno poglavlja, oslanjajući se na postojeće resursne

centre u BiH i druge mogućnosti. Za jačanje kapaciteta OCD važno je jačanje regionalne saradnje kroz koju bi se mogao osigurati transfer znanja i iskustava u vezi sa specifičnim temama povezanim sa EU integracijama.

Od posebne važnosti za podizanje kvaliteta procesa kreiranja javnih politika je uključivanje kvalitetnih vanjskih inputa. To, između ostalog, podrazumijeva uključenost akademske zajednice i drugih eksperata/ekspertkinja, kao i jačanje saradnje s poslovnim sektorom.

Prilikom kreiranja programa za jačanje kapaciteta, potrebno je uzeti u obzir potrebe i OCD u manjim i nerazvijenim lokalnim zajednicama i učiniti im što dostupnijim učešće u tim programima.

- ▼ Provoditi tematske kampanje za promociju značaja evropskih integracija na inovativan i prilagođen način

Značaj evropskih integracija i benefite koje donosi pristupanje EU treba promovirati među građanima u BiH. Preporuka je da se prilikom implementacije kampanja koristi terminologija koja je jasna i razumljiva građanima, sa sadržajima o EU integracijama predstavljenim na interesantan i *youth-friendly* način. Osmišljavanje i provođenje ovakvih kampanja zahtijeva angažman ne samo institucija već i civilnog društva, prvenstveno OCD koje su posvećene radu na EU integracijama ili određenim, specifičnim, temama u ovoj oblasti. Najbolji efekti bi se mogli postići kroz već opisano potrebno podizanje stepena i kvaliteta saradnje vlasti i OCD, kao i snažnije umrežavanje, odnosno veću sinergiju među samim OCD.

Imajući u vidu sveprisutan trend anti-NVO kampanja koji je konstatovan u svakoj od posmatranih zemalja, potrebno je raditi na poboljšanju imidža NVO sektora u javnosti. Bitno je promovirati ulogu OCD kao partnera u stvaranju uslova za kvalitetniji život građana i građanki u raznim oblastima kako bi se otklonile dileme o ovom sektoru. Potrebno je jačati saradnju s medijima.

Smatramo korisnim na kraju se osvrnuti na širon raspon uloga koje civilno društvo može imati u postizanju održivog razvoja, a koje je istakao Svjetski ekonomski forum. Prema izvještaju iz 2013. „Buduća uloga civilnog društva“, uloge i odnosi s drugim akterima mogu se klasificirati u 10 širokih

kategorija koje/i se i danas mogu smatrati relevantnim na osnovu uvida u dostupne izvore i novija istraživanja:⁷⁵

1. Watchdog	Pozivanje institucija na odgovornost, promovišući transparentnost i odgovornost.
2. Zagovaranje	Podizanje svijesti o društvenim problemima i izazovima i zagovaranje promjena.
3. Pružanje usluga	Isporuka usluga za zadovoljavanje društvenih potreba kao što su obrazovanje, zdravstvo, hrana i sigurnost; provođenje upravljanja katastrofama, spremnost i odgovor na hitne situacije.
4. Ekspertiza	Donošenje jedinstvenog znanja i iskustva za oblikovanje politike i strategije, te identifikovanje i izgradnja rješenja.
5. Izgradnja kapaciteta	Pružanje obrazovanja, osposobljavanja i drugih oblika izgradnje kapaciteta.
6. Inkubacija	Razvijanje rješenja koja mogu zahtijevati dugi period stvaranja.
7. Predstavljnje	Davanje snage glasu marginalizovanih ili nedovoljno zastupljenih.
8. Borba za građanstvo	Podsticanje angažmana građana i podrška pravima građana.
9. Podrška solidarnosti	Promocija temeljnih i univerzalnih vrijednosti.
10. Postavljanje standarda	Stvaranje normi koje oblikuju djelovanje tržišta i države.

⁷⁵ Platforma civilnog društva za izgradnju mira i državnosti, "Očuvanje uključenosti i uloge civilnog društva u državama pogođenim sukobima: Lekcije iz Novog dogovora za provedbu ciljeva održivog razvoja", Radni dokument za forum o krhkosti, sukobima i nasilju kod Svjetske banke, Mart 2016. <https://www.cspps.org/publications/safeguarding-inclusivity-and-role-civil-society-conflict-affected-states-lessons-new>

U kontekstu pristupanja EU, smatramo važnim uputiti na Smjernice DG NEAR za podršku EU civilnom društvu iz regije proširenja za period 2021-2027. godine posmatrane kroz tri krovna ishoda, kao elemente koji civilnom društvu omogućavaju da izvršava svoju funkciju u svim tematskim oblastima djelovanja, kako slijedi:

Specifični cilj 1: Uspostavljeno podsticajno okruženje za provođenje aktivnosti civilnog društva	Specifični cilj 2: Ojačani saradnja i partnerstvo između OCD i institucija javnog sektora	Specifični cilj 3: Povećani kapaciteti i otpornost OCD za djelotvornije provođenje njihovih aktivnosti
---	--	---

Više informacija o elementima podrške civilnom društvu dostupno je na linku: <https://tacso.eu/wp-content/uploads/2022/07/EU-Guidelines-for-Support-to-Civil-Society-in-the-Enlargement-region-2021-2027-BOS-Final-version.pdf>.

X. ANEKSI

A. Lista kontakt osoba i partnera s kojima se saradivalo

Naziv institucije/organizacije	Kontakt osobe/e-mail
BOSNA I HERCEGOVINA	
Direkcija za evropske integracije	Daria Ramljak, Darija.Ramljak@dei.gov.ba
Agencija lokalne demokratije, Mostar	Dzenana Dedic, ldamostar@aldaintranet.org
Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo	Aida Daguda, Aida.Daguda@cpcd.ba
Helsinški parlament građana, Banja Luka	Dragana Dardic, ddardic@hcabl.org
Centri civilnih inicijativa, Tuzla	Mahir Poljic, mahir@ccibh.org
Centar za razvoj civilnog društva, Doboj	Esad Bećirović, crdbih@gmail.com
REPUBLIKA SJEVERNA MAKEDONIJA	
Metamorphosis Foundation	Danche@metamorphosis.org.mk
Center for Research and Analysis - NOVUS Strumica	Marija Bandulova Taseva (Marija Taseva), m.bandulovataseva@associationnovus.org Gjorgi Milushev, g.milushev@associationnovus.org
REPUBLIKA SRBIJA	
Centar za evropske politike	Jovana Knezevic Jovanovic, jovana.knezevic@cep.org.rs Jelena Miletić, jelena.miletic@cep.org.rs
Komitet pravnika za ljudska prava YUCOM	Jovana Ready, jovana.spremo@yucom.org.rs
Centar lokalne demokratije	Stanka Parać Damjanović, stanka.parac@aldaintranet.org
REPUBLIKA CRNA GORA	
Centar za razvoj nevladinih organizacija CRNVO	Zorana Markovic zorana.markovic@crnvo.me
Centar za demokratiju i ljudska prava-CEDEM	Nevenka Vuksanovic info@cedem.me
Agencija za lokalnu demokratiju	Kerim Medjedovic, ald@t-com.me
Centar za građansko obrazovanje	Zvezdana Kovac, zvezdana@cgo-cce.org
REPUBLIKA HRVATSKA	
Institut za političku ekologiju	Vedran Horvat, vedran@ipe.hr
CROSOL	Kristijan Kovacic, kristijan.kovacic@crosol.hr

Naziv institucije/organizacije	Kontakt osobe/e-mail
	Branka Juran, branka.juran@crosol.hr

B. Lista mapiranih organizacija (preliminarna)

Naziv organizacije	Grad	Kontakt
BiH		
Centar za promociju civilnog društva	Sarajevo	Web: https://civilnodrustvo.ba/ Adresa: Marka Marulića 2/III, Sarajevo 71000 Telefon: 033 644-810 E-mail: info@cpcd.ba
Agencija lokalne demokratije	Mostar	Web: https://www.ldamostar.org/ Adresa: Fra Ambre Miletića 30, 88000 Mostar Telefon: +387 (0)36 333-830 E-mail: ldamostar@aldaintranet.org
Centri civilnih inicijativa	Tuzla	Web: https://www.cci.ba/pages/1/28/11.html Adresa: Ludviga Kube 7, Tuzla Tel: 035/247-741 E-mail: ccituzla@bih.net.ba
Udruženje građana i građanki Zašto ne?	Sarajevo	Web: https://zastone.ba/ Adresa: Gabriele Moreno Locatelli 21 Telefon: +38733618461 E-mail: info@zastone.ba
Helsinški parlament građana (HPG) Banja Luka	Banja Luka	Web: https://hcabl.org/ Adresa: Srpska 5 Telefon: +387 65 615 535 E-mail: hcabl@blic.net
Banjalučki centar za ljudska prava	Banja Luka	Web: https://www.blchr.org/ E-mail: info@blchr.org
Koalicija organizacija osoba sa invaliditetom „KOLOSI“	Bijeljina	E-mail: kolosibijeljina@gmail.com

Naziv organizacije	Grad	Kontakt
Srbija		
Nacionalni konvent o Evropskoj uniji - platforma civilnog društva koja zastupa interese građana i građanki Srbije u svim fazama procesa evropskih integracija	Zajedno sa više od 850 organizacija članica predstavlja najveću organizovanu podršku integraciji Srbije u Evropsku uniju	Web: https://eukonvent.org/o-nama/o-konventu/ Koordinatorika: Bojana Selaković E-mail: bojana.selakovic@eukonvent.org
Centar lokalne demokratije LDA	Subotica	Web: https://lda-subotica.org/ E-mail: ldasubotica@aldaintranet.org
Centar za evropske politike	Beograd	Web https://cep.org.rs/ E-mail: office@cep.org.rs i srdjan.majstorovic@cep.org.rs
Zaječarska inicijativa	Zaječar	Web: https://zainicijativa.org/ E-mail: info@zainicijativa.org
Evropski pokret u Srbiji	Beograd	Web: https://www.emins.org/ E-mail: office@emins.org
Crna Gora		
Nacionalni resursni centar	Podgorica	Web: https://euresursnicentar.me/lokacija-kontakt/
Centar za razvoj nevladinih organizacija - CRNVO		E-mail: crnvo@crnvo.me
Centar lokalne demokratije LDA	Nikšić	Web: https://aldnk.me/ Email: ald@t-com.me
Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)	Podgorica	Web: https://www.cedem.me/ E-mail: info@cedem.me
NVO Multimedijal Montenegro (MMNE)	Bijelo Polje	Web: https://mmne.me/ E-mail: nvommne@gmail.com
Centar za građansko obrazovanje	Podgorica	Web: https://cgo-cce.org/ E-mail: info@cgo-cce.org
Sjeverna Makedonija		

Naziv organizacije	Grad	Kontakt
Initiative for European Perspective	Skoplje	Web: https://iep.mk/ E-mail: contact@iep.mk
Metamorphosis Foundation	Skoplje	Web: https://metamorphosis.org.mk/en/ E-mail: info@metamorphosis.org.mk i bardhyl@metamorphosis.org
Center for research and analysis Novus	Strumica	Web: https://associationnovus.org/ E-mail: zdruzenienovus@gmail.com
Center for Research and Policy Making	Skoplje	Web: https://crpm.org.mk/ E-mail: crpm@crpm.org.mk
European Movement in the Republic of Macedonia (EMRM)	Skoplje	Web: https://europeanmovement.org.mk/pochetna/ E-mail: secretariat@europeanmovement.org.mk
Hrvatska		
Institut za političku ekologiju	Zagreb	Web: https://ipe.hr/ E-mail: ipe@ipe.hr i vedran@ipe.hr
Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva	Zagreb	Web: https://zaklada.civilnodrustvo.hr/ E-mail: zaklada@civilnodrustvo.hr
Kuća ljudskih prava	Zagreb	Web: https://www.kucaljudskihprava.hr/ E-mail: kontakt@kucaljudskihprava.hr
Zelena akcija	Zagreb	Web: https://zelena-akcija.hr/hr E-mail: za@zelena-akcija.hr
CROSOL	Zagreb	Web: https://crosol.hr/hr/ E-mail: crosol@crosol.hr E-mail: info@crosol.hr

Kontaktirane su i organizacije:

Srbija:

- ▼ Beogradska otvorena škola <https://www.bos.rs/>
- ▼ Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM) <https://yucom.org.rs/>

Hrvatska:

- ▼ Ceraneo – Centar za razvoj neprofitnih organizacija <https://ceraneo.hr/>
- ▼ Gong <https://gong.hr/>
- ▼ Odraz <https://www.odraz.hr/>

Sjeverna Makedonija:

- ▼ EUROTHINK – Center for European Strategies <https://eurothink.mk/en/>
- ▼ European Policy Institute <https://epi.org.mk/?lang=en>

Crna Gora:

- ▼ Centar za demokratsku tranziciju <https://www.cdtmn.org/>

C. Korištena literatura

Balkan Civil Society Development Network, 2023, Monitoring matrica podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva, Regionalni izvještaj: Zapadni Balkan i Turska 2022, Sida <https://balkancsd.net/monitoring-matrix-on-enabling-environment-for-civil-society-development-regional-report-western-balkans-and-turkey-2022/> Pristupljeno 30.04.2025.

Centri civilnih inicijativa, 2022, Komparativna analiza pravnih i institucionalnih mehanizama saradnje između organizacija civilnog društva i institucija vlasti u procesu pristupanja Evropskoj uniji, EUresurs.ba, <https://smartbalkansproject.org/wp-content/uploads/2024/03/Komparativna-analiza-pravnih-i-institucionalnih-mehanizama-saradnje-između-OCD-i-institucija-vlasti-u-procesu-pristupanja-EU.pdf> Pristupljeno 30.04.2025.

Centri civilnih inicijativa, 2022, Kroz saradnju do uspjeha: Uključivanje organizacija civilnog društva u proces pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji

Cvjetkovic, D, Jaskić, M, Brkić, J, 2024, Monitoring matrica za praćenje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva, Izvještaj za BiH 2023, Centar za promociju civilnog društva (CPCD) <https://balkancsd.net/monitoring-matrix-country-reports-for-bosnia-herzegovina/> Pristupljeno: 29.04.2025.

DG NEAR uz podršku projekta „EU TACSO 3“ Skoplje, 2022, Smjernice DG NEAR za podršku EU civilnom društvu iz regije proširenja za period 2021-2027. godine <https://tacso.eu/wp-content>

[/uploads/2022/07/EU-Guidelines-for-Support-to-Civil-Society-in-the-Enlargement-region-2021-2027-BOS- Final-version.pdf](#) Pristupljeno: 29.04.2025.

Direkcija za evropske integracije, 2020, [Strategija komuniciranja institucija BiH o procesu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji od kandidatskog statusa do članstva](#) Pristupljeno 17.04.2025.

eKonsultacije (online platforma za sudjelovanje u konsultacijama pri izradi pravnih propisa), <https://www.ekonsultacije.gov.ba/consultations> Pristupljeno: 17.04.2025.

EEAS: Diplomatski servis Evropske unije, Radni dokument osoblja Komisije, „Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2023. uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija/Saopštenje o politici proširenja EU-a za 2023“ <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/Izvje%C5%A1taj%20o%20Bosni%20i%20Hercegovini%20za%202023.%20%20-%20BHS%20prijevod%20%28002%29.pdf> Pristupljeno 17.04.2025.

Evropski civilni forum i Civic Space Watch. (2024). Analiza u okviru Izveštaja o prostoru za civilno društvo <https://civic-forum.eu/civic-space-report-2024> Pristupljeno 17.04.2025.

Evropski gospodarski i socijalni odbor, (2021/C 155/01), Rezolucija Evropskog gospodarskog i socijalnog odbora o temi „Uključenost organiziranog civilnog društva u nacionalne planove za oporavak i otpornost – Što funkcionira, a što ne?“ (na temelju savjetovanja održanih u 27 država članica) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XE0693> Pristupljeno: 04.04.2025.

Evropska komisija, Civilno društvo, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/policy-highlights/civil-society_en Pristupljeno: 04.04.2025.

Jedinstvena pravila za izradu pravnih propisa u institucijama Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“ broj 11/05, 58/14, 60/14, 50/17 i 70/17) <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/jedinstvena-pravila-za-izradu-pravnih-propisa-u-institucijama-Bosne-i-Hercegovine.pdf> Pristupljeno 04.04.2025.

Knežević, P, 2024, Monitoring matrica za praćenje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva, Izveštaj za Crnu Goru, 2024, Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO) <https://balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2023/07/Monitoring-matrica-za-pracenje-podsticajnog-okruzenja-za-razvoj-civilnog-drustva-u-Crnoj-Gori-2023.pdf> Pristupljeno 17.05.2025.

Marković, Z, Knežević, P, 2022, Analiza učešća organizacija civilnog društva u procesu Evropske integracije u 2022. godini, Centar za razvoj nevladinih organizacija (CRNVO)

Medijska agencija Republike Srpske SRNA, 2023, <https://www.srna.rs/novost/1128753/realizacijom-mjera-do-unapredjenja-polozaja-jedinica-lokalne-samouprave> Pristupljeno 04.04.2025.

Ministarstvo pravde BiH, 2024, Koncept prijedloga Strategije VMBiH za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2024-2028

http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=15004&langTag=bs-BA

Pristupljeno 04.04.2025.

Ministarstvo pravde BiH 2017, Sporazum o saradnji između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini,

<http://www.mpr.gov.ba/NVO/default.aspx?id=7076&langTag=bs-BA> Pristupljeno: 04.04.2025.

Ministarstvo pravde BiH, 2023, Izvještaj o provođenju pravila za konsultacije u izradi pravnih propisa za 2022. godinu http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=13466&langTag=bs-BA Pristupljeno 04.04.2025.

Mišljenje Evropskog gospodarskog i socijalnog odbora o temi Program za razdoblje do 2030. – Predanost Evropske unije ostvarenju ciljeva održivog razvoja na svjetskoj razini, Izvjestitelj: Ioannis VARDAKASTANIS <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52016IE0758> Pristupljeno: 05.04.2025.

Nacrt Strategije Vijeća ministara BiH za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2025. – 2029. <https://ekonsultacije.gov.ba/legislativeactivities/details/122534>

Nikolovski, I, 2020, Organizacije civilnog društva i evropska integracija Sjeverne Makedonije: Prema strateškom sudjelovanju i transparentnim pregovorima o pristupanju, Konrad Adenauer Foundation (KAS) u Sjevernoj Makedoniji <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/CSO-and-accession-negotiations.pdf> Pristupljeno 16.05.2025.

Petrovska, I, 2021, Vodič o institucionalnim mehanizmima za učešće civilnog društva u kreiranju politika vezanih za integracije u EU, Foundation Open Society – Macedonia

<https://dijalogkoneu.mk/en/wp-content/uploads/sites/3/2021/10/Guide-on-Institutional-Mechanisms-for-Civil-Society-Participation-in-Policy-Making-Related-to-EU-Integrations.pdf>

Pristupljeno 16.05.2025.

Platforma civilnog društva za izgradnju mira i državnosti, "Očuvanje uključivosti i uloge civilnog društva u državama pogođenim sukobima: Lekcije iz Novog dogovora za provedbu ciljeva održivog razvoja", Radni dokument za forum o krhkosti, sukobima i nasilju kod Svjetske banke, Mart 2016.

<https://www.cspps.org/publications/safeguarding-inclusivity-and-role-civil-society-conflict-affected-states-lessons-new> Pristupljeno 05.04.2025.

Radni dokument osoblja Komisije, [Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2024. godinu](#), uz Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija Pristupljeno 17.04.2025.

Republički zavod za statistiku Republike Srpske

https://www.rzs.rs.ba/front/category/8/?left_mi=287&add=287

https://www.rzs.rs.ba/front/category/367/?up_mi=12&left_mi=314&add=314 Pristupljeno 05.05.2025.

„Službeni glasnik BiH“, br. 89/18, Odluka o osnivanju Savjetodavnog tijela VMBiH za saradnju sa nevladinim organizacijama

http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=11091&langTag=bs-BA Pristupljeno 15.04.2025.

„Službeni glasnik BiH“, br. 80/20, Odluka o imenovanju članova Savjetodavnog tijela VMBiH za saradnju sa nevladinim organizacijama

http://www.mpr.gov.ba/web_dokumenti/default.aspx?id=11089&langTag=bs-BA Pristupljeno 15.04.2025.

„Službeni glasnik BiH“, br. 05/17, Pravila za konsultacije u izradi pravnih propisa,

<http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/zLcnWynjShM=> Link za web stranicu:

<https://www.ekonsultacije.gov.ba/> Pristupljeno 15.04.2025.

„Službeni glasnik BiH“, br. 32/01, 42/03, 63/08, 76/11 i 94/16, Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine, <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-udruzenjima-i-fondacijama-BiH.pdf> Pristupljeno: 14.04.2025.

„Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 41/20, Zakon o udruženjima i fondacijama Brčko distrikta <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20udruz--enjima%20i%20fondacijama%20Brc--ko%20Distrikta/01B41-20%20Zakon%20o%20udruz--enjima%20i%20fondacijama%20Brc--ko%20Distrikta.pdf> Pristupljeno: 06.05.2025.

„Službene novine FBiH“, br. 45/02, Zakon o udruženjima i fondacijama Federacije BiH

https://fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2002/zakoni/47_bos.htm Pristupljeno: 06.05.2025.

„Službeni glasnik RS“, br. 52/01 i 42/05, Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske

<https://vladars.rs/sr-SP->

[Cyrl/Vlada/Ministarstva/muls/PAO/PublishingImages/Pages/Splash/%d0%97%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd%20%d0%be%20%d1%83%d0%b4%d1%80%d1%83%d0%b6%d0%b5%d1%9a%d0%b8%d0%bc%d0%b0%20%d0%b8%20%d1%84%d0%be%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0%d0%bc%d0%b0%20%d0%a0%d0%b5%d0%bf%d1%83%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b5%20%d0%a1%d1%80%d0%bf%d1%81%d0%ba%d0%b5.pdf](https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/muls/PAO/PublishingImages/Pages/Splash/%d0%97%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd%20%d0%be%20%d1%83%d0%b4%d1%80%d1%83%d0%b6%d0%b5%d1%9a%d0%b8%d0%bc%d0%b0%20%d0%b8%20%d1%84%d0%be%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0%d0%bc%d0%b0%20%d0%a0%d0%b5%d0%bf%d1%83%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b5%20%d0%a1%d1%80%d0%bf%d1%81%d0%ba%d0%b5.pdf), Pristupljeno: 06.05.2025.

Službeni list Evropske unije od 18.2.2021., Uredba (EU) 2021/241 Evropskog parlamenta i vijeća od 12.

februara 2021. o uspostavi Mehanizma za oporavak i otpornost <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0241> Pristupljeno 05.05.2025.

Svjetska komisija za okolinu i razvoj, Izvještaj <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#I>

Pristupljeno 05.05.2025.

Škrabalo, M, Bosanac, G, i Benčić, S. uz stručnu potporu Mirne Vlašić Feketija, bivše tajnice koordinacije Vlade RH za pregovore, Beograd, 2013, Pregled pregovaračkog procesa između RH i EU s fokusom na ulogu javnosti i civilnog društva <https://www.slideserve.com/ziazan/pregled-pregovara-kog-procesa-izme-u-rh-i-eu-s-fokusom-na-ulogu-javnosti-i-civilnog-dru-tva> Pristupljeno 20.05.2025.

UG "Zašto ne", Istraživanje otvorenosti 145 lokalnih samouprava za 2023. godinu https://zastone.ba/vecina-lokalnih-samouprava-u-bih-ne-ispunjava-osnovne-standarde-otvorenosti-i-transparentnosti/?fbclid=IwY2xjawFIUe5leHRuA2FlbQEwAAEdavRjTLkEhk15XI0eML82qxNijl8mSnfEF0XE2OJWBAVyu972pgnV5cOZ_aem_XDliHOUV1wZRouVrCb9E-w Pristupljeno 05.05.2025.

Vlada RS, 2023, Saopštenje za javnost <https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Premijer/Media/Vijesti/Pages/saopstenje-za-javnost-23032023.aspx> Pristupljeno 05.05.2025.

Vlada RS, Strategija razvoja lokalne samopurave u Republici Srpskoj za period 2023-2029. godina <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/muls/Pages/default.aspx#collapsible2> Pristupljeno 05.05.2025.

Zbirni e-registar udruženja i fondacija u BiH, Informacije o projektu, <http://zbirniregistri.gov.ba/Home/Info> Pristupljeno: 14.04.2025.

D. Linkovi na stranice

- ▼ <https://www.dei.gov.ba/>
- ▼ <https://www.dei.gov.ba/bs/page-stabilization-agreement>
- ▼ <https://www.dei.gov.ba/bs/sta-su-pregovori-o-pristupanju-u-evropsku-uniju>
- ▼ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694782/IPOL_STU\(2021\)694782\(SUM01\)_HR.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/694782/IPOL_STU(2021)694782(SUM01)_HR.pdf)
- ▼ <https://smartbalkansproject.org/sr/o-projektu-smart-balkans/>
- ▼ http://www.mpr.gov.ba/Default.aspx?langTag=bs-BA&template_id=115&pageIndex=1
- ▼ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/bosnia-herzegovina/>
- ▼ <https://www.ldamostar.org/>
- ▼ <https://www.link4cooperation.ba/eloge-program/>
- ▼ <https://civilnodrustvo.ba/>
- ▼ <https://www.cci.ba/>

- 🔗 <https://monitor.civicus.org/>
- 🔗 <https://euresurs.ba/aktuelni-eu-projekti/resursni-centar-za-organizacije-civilnog-drustva-u-bih/>
- 🔗 <https://euresurs.ba/aktuelni-eu-projekti/resursni-centar-za-organizacije-civilnog-drustva-u-bih/>
- 🔗 <https://hcabl.org/>
- 🔗 <https://www.hgk.hr/egso/europski-gospodarski-i-socijalni-odbor-egso>
- 🔗 <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni>
- 🔗 <https://ti-bih.org/zakoni-koje-je-usvojila-nsrs-predstavljaju-osvetnicki-udar-na-sve-kriticke-glasove/>
- 🔗 <https://rm.coe.int/preporuka-odbora-ministara-drzavama-clanicama-o-deliberativnoj-demokraciji/1680acf278>
- 🔗 <https://www.coe.int/bs/web/sarajevo/innovating-democratic-participation-at-local-level-in-bosnia-and-herzegovina>
- 🔗 <https://mostargradimo.ba/>
- 🔗 www.EUresurs.ba
- 🔗 <https://crp.org.ba/>
- 🔗 <https://www.hgk.hr/egso/europski-gospodarski-i-socijalni-odbor-egso>
- 🔗 <https://www.odraz.hr/novosti/novosti-iz-egso-a/rezolucija-egso-a-ujedinjeni-za-demokraciju/>
- 🔗 <https://gong.hr/2025/02/12/eu-komisija-obecala-donijeti-strategiju-o-zastiti-i-osnazivanju-civilnog-drustva/>
- 🔗 https://croatia.representation.ec.europa.eu/news/eu-pred-un-om-predstavio-pregled-provedbe-programa-odrzivog-razvoja-do-2030-2023-07-19_hr
- 🔗 <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/republic-north-macedonia/>
- 🔗 <https://open.finance.gov.mk/mk/home>
- 🔗 <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/zaklada>
- 🔗 <https://eukonvent.org/>
- 🔗 <https://www.mei.gov.rs/srl/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/uvod/organizaciona-struktura-republike-srbije-za-vodjenje-pristupnih-pregovora/>
- 🔗 <https://www.dei.gov.ba/bs/sta-je-acquis>
- 🔗 <https://www.ustavisud.ba/bs/vanredna-plenarna-sjednica-2549>
- 🔗 <https://cep.org.rs/partnerstva/weber-platforma-2/>

- ▼ <https://europeanwesternbalkans.rs/nacionalni-konvent-nece-ucestvovati-u-aktivnostima-u-okviru-procesa-evropskih-integracija/>
- ▼ <https://preugovor.org/prEUgovor/121/O-nama.shtml>
- ▼ <https://www.koalicija27.org/o-koaliciji-27/>
- ▼ <https://smartbalkansproject.org/wp-content/uploads/2023/06/Strategija-saradnje-organa-drzavne-uprave-i-nevladinih-organizacija.pdf>
- ▼ <https://www.emins.org/regionalni-konvent-o-evropskoj-integraciji/>
- ▼ <https://www.mei.gov.rs>
- ▼ <https://www.ekoforumzenica.ba/projekti/mreza-arhus-centara-za-zelenu-agendu-i-zastitu-zivotne-sredine/>

Sadržaj materijala „Analiza trenutnoga stanja I zajedničkog učešća vladinog i civilnog sektorau BiH i regionu u procesu EU integracija" isključiva je odgovornost implementatora projekta Instituta za razvoj i evropske integracije (IREI) i ne odražava nužno stavove Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške (NMFA) niti konzorcija SMART Balkans.

O autoru

Anita Šimundža je ekspertica u oblasti socijalne ekonomije i održivog razvoja s više od 20 godina iskustva u radu na projektima civilnog društva u saradnji s domaćim i međunarodnim organizacijama. Posebno je fokusirana na projekte u oblasti socijalne inkluzije, preduzetništva i održivog razvoja. Na osnovu ranijeg dugogodišnjeg rada u institucijama, Anita ima značajno iskustvo u kreiranju javnih politika, praćenju i evaluaciji programa/projekata i sistemskih mjera od značaja za socio-ekonomski razvoj. Predsjednica je udruženja CDP "Globus" – prvog centra za razvoj socijalnog/društvenog preduzetništva u BiH, dok je u ranijem periodu učestvovala u menadžment strukturama humanitarnih i drugih organizacija civilnog društva. Diplomirala je i magistrirala na Ekonomskom fakultetu u Banjoj Luci. Doktorsku tezu posvećenu razvoju socijalnog preduzetništva kao načina za približavanje održivoj zajednici odbranila je 2016. godine na Ekonomsko-poslovnom fakultetu u Mariboru u Sloveniji.

Institut za razvoj i evropske integracije

Zmaja od Bosne 76
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
Tel: +387 33 950 901
Email: info@irei.ba
www.irei.ba